

L'esquirollet de Vallibona

PORTAVEU DE L'ASSOCIACIÓ CULTURAL "AMICS DE VALLIBONA"

GRÀCIES, PENA-ROJA!!!! FINS L'ANY 2026!!!!

Pobles germans

"Mingueta", premi al millor balcó

Cort de festes 2018 molt templada

Adéu a Josefa, esquirolera 2018

Edita:

Associació Cultural "Amics de Vallibona"

Director:

J. Emili Fonollosa Antolí

Junta Directiva de l'Associació:**President:**

Salvador Oliver Foix

Vicepresident:

J. Emili Fonollosa Antolí

Secretari:

Francisco Jiménez Llaveró

Tresorer:

Vicente Pla Prades

Vocals:

Francisco Vives Pitarch
 Juan Serret Meseguer
 Francisco Roca Boquera
 Juana Meseguer Meseguer
 José Vte. Serret Meseguer
 Angel Castejón Gómez
 Susana Ribes Lluch
 Juan Ramón Segura Mestre

Fotografies:

J.Manuel Serret, Col·lectiu Avinsilona, Jordi Fonollosa, Laia Guillem i J. Emili Fonollosa.

Disseny capçalera: Joan Callergues**Maquetació:** José Carlos Adell Amela**Imprimeix:**

A.G. Castell Impresores, S.L. – Vinaròs.

Dipòsit Legal: CS-258-2008

S'autoritza la reproducció, sense fins comercials, dels continguts d'aquesta revista amb l'obligació d'anunciar el seu origen.

Esta revista està disponible en format PDF a www.vallibona.net.

Revista gratuïta.

La revista no es fa responsable de les opinions de les col·laboracions.
 e-mail: webmaster@vallibona.net

ACTES D'AGOST 2019

D' "AMICS DE VALLIBONA"

Divendres 2.- A les 18 hores, a les antigues escoles, presentació i lliurament de revista "L'esquirollet de Vallibona", nº 12.

Dimecres 14.- A partir de les 11 hores, repartiment de melons per els fanalets de la processó del Rosari. Després del Rosari, atorgament del premi a la millor façana engalanada.

Dijous 15.- Després de la missa major, atorgament del guardó "L'Esquiroler de l'any" 2019. Durant les misses, repartiment dels gojos de S.Domingo, Santa Àgueda i el beat Maties Cardona.

AGOST PLE DE FESTES I GENT

ACTIVITATS D'AMICS DE VALLIBONA

Emili Fonollosa

La presentació d'un nou número de la revista de l'Associació Cultural "Amics de Vallibona" va ser pràcticament el primer acte de la programació d'agost a Vallibona ja que coincidí amb el començament de les festes preparades per la Comissió 2018, amb la col·laboració de l'Ajuntament i les altres entitats del poble.

La presentació es va ajornar unes hores sobre l'hora inicialment prevista ja que aquella mateixa tarda va acudir a Vallibona l'aleshores president de la Diputació Provincial Javier Moliner per inaugurar les milleres de la carretera CV-111.

Les antigues escoles van acollir la presentació del número corresponent al 2018, l'onzé ja. En principi es va valorar el fet de portar ja més de deu anys fent aquesta publicació, que no inclou cap publicitat i és totalment gratuïta tant per a socis de l'entitat com que a qualsevol interessat. Així ho va destacar el president de l'associació Salvador Oliver i el coordinador de la revista que és qui subscriu.

La revista no seria possible sense la col·laboració de la Diputació Provincial, dins de la seua línia de suport a les entitats culturals dels nostres pobles. El president de l'associació Salvador Oliver així ho va destacar, remarcant a més que cada any és més difícil aconseguir subvencions com aquestes. També ha estat possible perdurar en el temps per l'interès de diversos vallibonencs, a més dels col·lectius del poble i l'Ajuntament, als qual els agrada de forma desinteressada recordar i recuperar la història i tradicions vallibonenques i deixar constància de l'evolució de Vallibona any rere any. Per tant, a tots ells i una vegada més se'ls van donar les gràcies en aquesta presentació a la qual assistí l'alcalde Juanjo Palomo. Es va voler esmentar especialment Armand Sarinyena, Jordi Fonollosa, Carme Mestre, Juanjo Vegué, José Manuel Serret, Fidel Guimerá, Alícia Coscollano i Alfred Gómez.

A l'igual que els dos números anteriors, també s'ha fet tota a color, la qual cosa ha estat possible per la bona predisposició de la impremta Castell i el seu maquetador José Carlos Adell Amela.

En eixe número 11 hi havia diversos temes de relleu ja que des de l'agost de l'any anterior Vallibona havia passat per moments importants com la conversió de la Capella de la Comunió de l'església en espai museístic per acollir els taulons amb decoració medieval ja restaurats de la sostrada, les obres de la carretera CV-111 i la restauració de Santa Àgueda.

A més la revista incloïa de nou ampli espai dedicat al Florencio Pla Meseguer, "La Pastora" i és que la seua memòria perdura en el temps.

"L'Esquirollet" número 11, dedicava com sempre diverses pàgines a les activitats de l'associació, com el premi Esquiroler de l'any 2017 que va recaure en els xiquets del poble. També es resumien les notícies diverses que s'han anat produït des de l'agost del 2017.

Durant la presentació es demanà als assistents que siguen crítics amb la revista, apuntant allò que els sembla malament o millorable i també se'ls animà a què aportaren qualsevol cosa ja que l'Esquirollet 2019 ja havia començat a preparar-se.

Els integrants de l'associació van anar repartint la revista més tard i en dies posteriors entre els socis preferentment però també entre els qui no ho són ja que la revista s'entén com un servei per a tota la població. Alhora que es presentava la revista, es penjava en format digital a la web de l'associació, descarregable en format pdf. A www.vallibona.net també estan tots els números anteriors.

HIMNE I GOJOS

En la romeria a Sant Domingo, l'associació va repartir l'Himne a Sant Domingo patró de Vallibona. A més de la lletra, composta per mossèn Blai Boix el 1900, també estava la partitura de la música creada pel beat mossèn Josep M. Peris. A l'altra banda del full, estaven també els gojos al patró, en edició especial per aquest aniversari.

"Amics de Vallibona" per altra banda tampoc no va faltar a la romeria de Santa Àgueda. Així, va col·laborar en la preparació de l'esmorzar amb què sempre obsequia als romeus el concessionari Citroën (Grupo Castejón) de Vinaròs i va repartir entre els presents a la missa els gojos de la patrona vallibonenca. En la missa del beat Maties Cardona també es repartiren els gojos per part de la nostra associació.

CONCURSOS DE FANALETES I DE BALCONS

El dia de la vespra de la Mare de Déu d'Agost, participació important com sempre d'"Amics de Vallibona". A mig matí es van anar repartint als xiquets i xiquetes del poble els melons de moro amb els quals confeccionar els tradicionals fanalets de cara a la processó de les torxes. "Amics de Vallibona" comprà vora un centenar de melons i en va haver-hi per a tots perquè fins i tot en van sobrar. Les torxes que repartí la parròquia i els fanalets, amb els ciris encesos dins, donaren eixa acostumada solemnitat a la processó que es va fer pel recorregut habitual. Durant la processó, diversos balcons estaven engalanats; de nou vam organitzar el concurs que en aquesta vegada va ser guanyat per "Mingueta", la qual va arreplegar amb molta satisfacció el corresponent guardó. Tothom la va felicitar i ella amb orgull es va fer les fotos per a la nostra revista amb el seu elegant balcó.

Com que el concurs de fanalets no tenia primer guanyador, per a tots els que participaren l'associació els va donar una bossa de llepolies i també n'hi hagué per a reines, dames i festers.

ESQUIROLER 2018 ALS MASOVERS

MÉS VETERANS

El dia de la Mare de Déu, per seguir el costum i aprofitar un acte tan solemne de la missa major d'eixe dia tan important per a l'Església, vam fer el lliurament de la distinció de l'Esquiroler de l'any 2018. Aquesta vegada l'associació tampoc no va voler premiar una persona en concret, com l'any anterior, sinó a dues alhora. Si el 2017 es decidí distingir els tres xiquets i xiquetes que viuen tot l'any al poble, aquesta vegada els homenatjats van ser dues de les persones de més edat de la població ja que la intenció va ser recordar els masovers que en tanta quantitat en va tenir aquest poble. "Este col·lectiu de gent va lluitar molt a Vallibona, vivint lluny

del poble" va dir el president de l'associació Salvador Oliver. Així, l'Esquiroler 2018 va ser per a Enrique Sebastià Vives, del Mas de Punta, nascut a Morella i Josefa Gisbert Calasanz, del Mas de Prades. "Punta" no estava present però sí Josefa, la qual va rebre el pergamí emmarcat de mans de l'alcalde Juanjo Palomo. Als pergamins hi havia un text acuradament elaborat, com sempre, per mossèn Paco Vives.

L'alcalde va voler intervenir, destacant en primer lloc la tasca que fa "Amics de Vallibona" i la resta d'entitats culturals de la localitat. Palomo es va mostrar orgullós del premi atorgat enguany, ja que ell és fill i net de masovers i va nàixer en un mas. "Enrique i Josefa representen una generació de vallibonencs que no van tenir fàcils les coses però amb les seues mans, van saber traure tot el profit d'una natura complexa com la de Vallibona i van saber traure tot el millor d'esta terra van construir un paisatge ple de parets, masos, fonts i marges que ara podem admirar" va comentar.

Desolació a Vallibona en saber-se dijous 17 de gener la mort de "Josefa del Mas de Prades", a pocs mesos d'una nova romeria a Pena-Roja de Tastavins, en la qual el seu mas és un punt obligat de pas. El metge de Vallibona Nel·lo Monfort la volia recordar pel twitter ficant una fotografia amb ella i aquest comentari: "Avui s'ha mort una de les dones més fortes i íntegres que he conegut. Masovera, ruralota i lliure fins el final. Com passa sovint en la ruralitat era molt més que una pacient i la trobaré moltíssim a faltar".

Per altra banda, de nou un bon nombre de balcons del nostre poble durant les festes lluïren les banderoles de colors que va confeccionar l'associació anys enrere.

PÀGINA WEB

Durant el mes d'agost ja es van anar penjant vídeos i fotos de les activitats festives d'eixe mes a la nostra pàgina web, www.vallibona.net la qual es podia actualitzar des de Vallibona gràcies al suport tècnic de l'Ajuntament. A la pàgina web es poden descarregar en format pdf tots els números de "L'Esquirollet". A més, es poden veure tots els continguts inclosos des que es va crear el 1999 ja que no se'n lleva cap, tot i ocupar cada vegada més espai, gràcies a la gentilesa de l'empresa informàtica Sigev.

ROGATIVA A PENYA-ROJA DE TASTAVINS

VALLIBONA Y PENYA-ROJA VOLVIERON A ABRAZARSE, COMO CADA SIETE AÑOS DESDE EL 1.347

Emili Fonollosa

Pasaba de las cinco y media de la tarde del pasado 18 de mayo, con retraso de alguno de los 700 peregrinos que llegaban tras recorrer 27 kilómetros caminando, cuando los alcaldes de Vallibona (Els Ports) Juanjo Palomo y Pena-roja de Tastavins (El Matarranya, Teruel) Paco Esteve se daban el fraternal abrazo y se intercambiaban las varas de mando, en el Pont Xafat. Emocionados los contemplaban centenares de personas que refrendaban como cada siete años el vínculo entre dos poblaciones.

La histórica rogativa que se remonta al año 1347 cuando los siete jóvenes que únicamente quedaba en Vallibona dejaron el municipio, diezmado por la peste negra y se enamoraron en Pena-roja de siete huérfanas, con las que se casaron y procrearon, logrando así la supervivencia del pueblo. Vallibona en la actualidad también sufre la despoblación pues no superan el medio centenar los habituales residentes, cuando llegó a tener 1.700.

Ese fin de semana del pasado mayo, una de las tradiciones más singulares que se conservan en el norte de la provincia revivió una vez más, como cada siete años, reafirmando la promesa que los siete jóvenes hicieron de regresar periódicamente a Pena-roja (actualmente con un censo de 480 habitantes) para dar las gracias a la Mare de Déu de la Font.

Los vecinos y ayuntamientos de ambos municipios y las entidades públicas y privadas vinculadas a ambos se volcaron en esta rogativa septuannual. Esta vez se contó con la participación del obispo de Tortosa Enrique Benavent, quien incluso se animó a hacer el trayecto de Coratxà hasta Pena-Roja, además, a tan rápido ritmo que dejó detrás a un buen número de caminantes.

Los peregrinos, desde la salida a las siete en punto de la mañana ese sábado desde la iglesia Parroquial vallibonense

hasta la llegada, pasaron por prácticamente toda clase de incidencias meteorológicas (frío, viento, calor, lluvia, granizo...) pero fueron muy pocos a los que les fallaron las piernas, así que la mayoría pudo cumplir con todo el recorrido. Esteve destacaba al término que había sido un día "muy emotivo, de sentimientos y para disfrutar, nuestro pueblo se ha vuelto a vaciar para que la acogida fuera lo mejor posible, porque los penarrojenses lo llevamos en el corazón". Al dejar ahora la alcaldía, tras 16 años, recordaba que han sido tres las rogativas que ha vivido como máxima autoridad. Palomo, se mostraba muy emocionado, a la hora de describir lo que ha representado este nuevo encuentro entre los dos pueblos.

La rogativa abarcó todo el fin de semana. El viernes por la noche se representó en la iglesia parroquial de Vallibona una parte de la obra de teatro que sobre esta ancestral tradición creó el escritor penarrojense Desideri Lombarte. Esta función se ofreció íntegramente al día siguiente por la tarde, ante más de 500 espectadores, cuando habían llegado a Pena-roja todos los romeros y fue toda interpretada por actores y actrices aficionados de ambos municipios.

La rogativa esta vez para almorzar paró en el Mas Roig, en lugar del Mas de Prades, recuperando como se hacía antaño. Ambas masías eran propiedad de Josefa Prades que falleció recientemente por lo que se hizo el cambio a manera de homenaje póstumo. En el Mas Roig, los propietarios de la tienda de Vallibona, Laia y Sebastián, repartieron un rollo a cada caminante, de esta manera cumplieron el deseo que Josefa había expresado a ambos si fallecía antes de la romería.

En Coratxà, se hizo el "dinar", una fideuà preparada para más de 700 personas que acabó de forma precipitada porque comenzó a llover. Se habilitó espacio para sentarse, contando con la colaboración de los ayuntamientos de La Pobla de Benifassà y Herbers.

El momento más emocionante fue la llegada a Pena-roja. Tras el intercambio de las varas entre los dos alcaldes, se entró en el pueblo turolense, con las salutations de los sacerdotes y se siguió camino hasta el santuario de la Mare de Déu de la Font, donde en el siglo XIV los siete chicos vallibonenses encontraron cobijo antes de conocer a sus respectivas novias. En el santuario el obispo hizo la misa y se entregó a cada participante un cómic que se ha elaborado sobre la rogativa. Al regresar a Pena-roja hubo el aludido teatro, en el local anexo al frontón y a continuación, se sirvió la cena a base de "fesols amb abadejo" como manda la tradición. Tras la cena, hubo un "bureo" con rondalla y discomóvil.

Después de la misa de difuntos en la iglesia de S.María de Pena-roja al día siguiente, se hizo el "dinar" en Herbers y a las 6 de la tarde, se llegó a Vallibona, dando por acabada la celebración.

RUTA PERMANENTE

La rogativa estrenó la nueva señalización del camino de 27 kilómetros que recorrieron a pie más de 700 personas, convirtiéndolo en una ruta senderista que acerca los dos pueblos. La señalización ha sido colocada por los ayuntamientos de Vallibona, Castell de Cabres, la Poble de Benifassà y Pena-Roja en colaboración con la Agencia Valenciana de Turismo y la Mancomunidad Comarcal dels Ports.

La señalización es tanto horizontal como vertical, a base de postes de madera con indicadores que llevan la inscripción "Camino de la rogativa". La distancia exacta es de 27,2 km de Vallibona hasta Peñarroya, pero se alarga a los 29,9 ya que también se incluye el santuario de la Virgen de la Fuente.

VALLIBONA I PENA-ROJA DEMANARAN EL RECONeixEMENT INSTITUCIONAL DE LA ROGATIVA

Emili Fonollosa

Els ajuntaments de Vallibona i Pena-Roja de Tastavins, demanaran als respectius governs autonòmics el reconeixement institucional de l'ancestral rogativa.

En la segona reunió mantinguda entre alcaldes i regidors dels dos pobles per preparar la rogativa 2019, s'iniciaren les gestions per a aquest reconeixement que pel que fa a Vallibona, a la Comunitat Valenciana seria declarar-la com a Bé d'Interés Cultural Immaterial. En principi només es volia demanar per a la llarga caminada que es fa però finalment s'estendrà a tota la celebració, que cobreix dues jornades. L'alcalde Juanjo Palomo reconeix, tanmateix, que aquesta declaració ha de seguir un procés llarg.

SORT COMPARTIDA

Veïns d'una i altra població s'han posat d'acord en compartir la sort en la loteria. Van buscar per les administracions d'Espanya un número per al sorteig de Nadal que coincidira amb la data de la rogativa 2019. Finalment, a Màlaga van trobar el 18519 i es van vendre dècims a tots dos pobles, amb tanta celeritat que a mitjans d'agost ja s'havien acabat.

ROMERIA AL REVÉS

L'11 d'agost de 2018 i de matinada, uns 30 veïns de Pena-Roja de Tastavins sortien a peu per recórrer els prop de 30 quilòmetres que hi ha fins a Vallibona. Van esmorzar a Coratxà i van arribar al migdia a Vallibona. Va ser com una romeria, però al revés, semblant a la que es fa cada set anys fan els vallibonencs. També va anar a Vallibona l'alcalde de Pena-Roja, Paco Esteve i regidors de l'ajuntament turolesc, tots es van reunir amb l'alcalde i regidors de Vallibona per tal d'anar preparant la rogativa 2019. En la reunió també es va acordar convocar un concurs anunciador de la rogativa.

VÍDEO

Jordi Fonollosa i Carles Cabrelles han creat un vídeo a manera de breu documental per tal d'explicar de forma gràfica què va passar al segle XIV i quin va ser l'origen de la Pesta Negra, la qual va ser la causa que provocà la llegendaria rogativa.

EL VALOR DE LA LLEGENDA: REFLEXIONS SOBRE LA ROGATIVA DE VALLIBONA A PENA-ROJA

Paco Vives

Conta la llegenda que un dia la veritat anava per la vida trista perquè ningú l'escoltava. Pensava que això es devia a que se sentia vella i lletja. En això que es troba amb la llegenda que li digué: "Si no t'escolten posat els adorns que porto, i ja ho veuràs. Els homes no volen veure la veritat nua". De fet la llegenda ha estat sempre el recurs del savi per a parlar als senzills i el recurs dels senzills per a parlar als savis.

La nostra llegenda de Pena-Roja i Vallibona no ha estat fins ara una llegenda escrita, és una llegenda de paraula, transmesa de pares a fills, allà en aquelles converses a les nits de l'hivern a la vora del foc. Sols hi havia un novel·la titulada: "Contes del pla i de la muntanya", de Manuel González Martí. No és que expliqués molta cosa, sols feia alguna referència. Avui sí, ja tenim tres llibres: "La Rogativa de Vallibona a Pena-Roja de Tastavins", "Robigàlia" i "Fraternitas saecularis", tres llibres on molts d'autors, dirigits per Teo, aporten quantitat d'idees, pensaments i sentiments sobre la nostra Rogativa.

Aquests llibres i la quantitat d'articles que Emili Fonollosa ha escrit ens han ajudat a entendre i viure millor la nostra Rogativa. Però la popularitat se l'emporta Desideri Lombarte, autor de l'obra de teatre "Pena-Roja i Vallibona, pobles germans". Desideri havia escrit un poema titulat "La processó

de Vallibona". Ramon Boj –de felix memòria- secretari de l'Ajuntament de Pena-Roja, va tenir la felix idea de demanar-li a Desideri que aquest poema el convertís en una obra de teatre per representar-la el 2 de juny de 1984, Any de Rogativa. Mai els hi agraiem a tots dos l'esforç que van fer. Era tot una aventura. Actors i actrius de dos pobles diferents era una cosa quasi impossible, crec que no es coneix cap fet igual en altres pobles.

La representació és va fer en el marc incomparable de l'Església de Pena-Roja de Tastavins. Francisco Javier Aguirre, autor del pròleg de l'obra editada més tard, el 1987, diu: "La escenificació de la hermosa leyenda se hizo con

inteligencia i con corazón. La primera correspondia por derecho al autor de los textos, el corazón lo puso todo el pueblo i en especial el entonces secretario del Ayuntamiento, nuestro común y llorado amigo Ramón Boj. Un trágico accidente nos lo arrebató en el verano de 1985". Sempre recordaré la conversa col·loquial d'uns vallibonencs que deixant-se portar per l'emoció i el silenci es deien l'un a l'altre: "Si ara entrés un bou, no el veuríem", cosa que contestà l'altre: "I si el veiguérem no ens mouríem"

"Pobles de Pena-Roja i Valibona! Conserveu la tradició, però no us estanqueu, ja que l'autèntica tradició és dinàmica i no estàtica. Busqueu idees noves, perquè aquest acte de gemanor entre els dos pobles no decaigui". Això ens recomanava un del cronistes de la Rogativa de l'any 1977. I, sens dubte, una d'aquestes idees fou la representació d'aquesta obra.

A Desideri el vaig veure per última vegada l'estiu del 98. Vam dinar a casa seua. La conversa fou llarga i amena, com corresponia a uns penarrogins i uns vallibonencs que es troben. Desideri, a tu i a Ramon, per tot lo que vau fer, moltes gràcies.

LA ROGATIVA DE L'AGRAÏMENT I LA GERMANOR

Paco Vives

Deia Desideri Lombarte posant en boca d'aquelles set parelles que es van casar i se'n van anar a viure a Vallibona per retornar vida al poble que la pesta havia assolat:

"Poble de Pena-Roja, ara mon anirem camins amunt moles avant, però un dia tornarem moles avant cantant donant gràcies a Déu i a la Mare de Déu"

Este dia ha arribat una vegada més des del segle XIV. Vallibona ha estat poble de paraula, no hi havia res escrit i algú digué: ni falta ens ha fet. Fins i tot en moments difícils es va complir aquesta promesa d'anar en Rogativa a la Mare de Déu de la Font.

També deia Desideri glosant la primera Rogativa:

"Los bancals de blat verdegen, los prats están florits, los barranquets humits, totes les herbes creixen. La gineseta i l'argilaga grogues, blau lo romer i el timó, la melca i l'agaó. Brosten al barranc les sargues i les bogues. Lo crespell blanqueja pel solà, les porrasas espiguen a les moles, a l'hort van creixen les corrotjoles, floriexen los ginebres al pinar.

Al poble assossegat de Vallibona hi ha un gran brogit de gent, se'n prepare una festa, una gran festa, com mai s'havia vist: Los homes de la vila se'n van en processó per barrancs i montanyes cab a l'Aragó, a l'ermita de la Mare de Déu de la Font, de Pena-Roja de Tastavins, a complir la promesa de donar gràcies a la Mare de Déu i renovar la germanor entre els dos pobles".

Estos són els dos objectius de la nostra Rogativa: Agraïment i germanor. Ara no som sols els vallibonencs els que volem recórrer aquest camí. Les paraules "agraïment i germanor i l'amor a la natura" atrauen a molta gent que volen fer amb nosaltres el mateix camí: Cantalgros amunt, pel single del Grau, de la conca del riu Cervol fins a la del Tastavins. Ben bé els hi podríem donar el títol de "Vallibonencs per un dia". Us agraïm el vostre acompanyament.

La paraula Rogativa ho expressa molt bé: No és una marxa,

ni una marató, és una peregrinació. En la marxa tenen el protagonisme les cames, en la peregrinació el cor. Per això vam demanar a tots els senderistes que ens acompanyaren que s'implicaren en la Rogativa, que hi posaren també el cor

LA PESTA NEGRA: CAUSA DE LA ROGATIVA DE VALLIBONA A PENA-ROJA

Paco Vives

A Pena-Roja i a Vallibona vam representar l'obra: "**Pena-Roja i Vallibona, pobles germans**", que es representarà el pròxim 18 de maig de 2019, any de Rogativa. Com que la primera escena fa referència a una pesta, els actors van mostrar interès per saber de quina pesta es tractava, sobre tot els més menuts, els qui representen la pesta. I em preguntaren:

-Mossèn, de quina pesta es tracta i de quin temps? Què és lo que va passar?

-Entre els anys 1346 i 1347, s'estengué per tota Europa la major epidèmia de pesta coneguda, anomenada la pesta "**negra**", sols comparable a la que hi hagué entre els segles VI-VII, sense saber les seues causes, ni la teràpia apropiada.

-I per què es deia la pesta "negra"?

-Perquè els infectats presentaven unes taques negres a la pell.

-I va morir molta gent?

-Quasi la meitat de la població total d'Europa sense distinció de persones, ni pobres ni rics, ni joves ni vells, ni condició social. Es calcula que la península ibèrica va passar de tenir sis milions d'habitants a dos i mig.

-I ara ja se sap l'origen d'aquesta malaltia?

-En temps en que va aparixer aquesta malaltia, la ciència no estava tan desenvolupada com en els nostres dies, no existien laboratoris amb la tecnologia actual. L'origen d'aquesta malaltia es va conèixer l'any 1894, per Alexandre Yersin. La pesta negra es produïda per un bacil que es troba a les **puces de les rates**, quan la puça picava una persona o esta es feia un tall a la pell amb materials contaminats, el bacil es trasmitia a la persona i aquesta sofria aquesta malaltia. La pesta és una malaltia que passa dels animals a les persones. El contagi en aquell temps era fàcil perquè rates i humans estaven presents en graners, molins i cases on es guadava el gra del que s'alimenten aquest roedors.

-I quins símptomes tenia la malaltia?

-Molta febre, mal de cap, vòmits, calfreds ... La persona

començava a tenir molta debilitat i se li inflaven els ganglis ...

-I durava molt de temps la malaltia?

-La bactèria rondava per les cases durant un període d'entre 16 i 23 dies abans que es manifestaren els primers símptomes. Passaven entre tres i cinc dies més fins que moltes vegades es produïa la mort en mig de grans sofriments.

-I com és que es va estendre per tota Europa?

-Això era degut a les relacions comercials. Aquesta plaga procedent d'Àsia es va estendre per tota Europa en poc temps, ajudada per les pèsimes condicions higièniques, la mala alimentació i els elementals coneixements mèdics. Les rates afectades viatjaven en els baixells i s'estenia la malaltia pels diferents països, sobretot de la conca mediterrànea, provocant a vegades la mort de tots els tripulants. Les grans ciutats comercials eren els principals focus de recepció. De les ciutats se trasmitia a les viles més properes i així s'anava estenen per tota Europa. Molt poques regions es van lliurar, pot ser Islàndia i Finlàndia.

-I no es podia fer res?

-La medicina no va aconseguir fer res i molts metges van quedar infectats. Es va prendre una mesura: Aïllar als pacients infectats durant una quarantena, fins que es considerava que ja no hi havia perill. El mateix van fer amb els vaixells on hi havia un tripulant malalt, els deixaven en quarantena en alta mar.

-I encara n'hi ha de pesta?

-Sí, però són casos aïllats i controlats.

-I a Vallibona, és veritat que no hi va quedar cap xica en edat de casament?

- Sí, sí, és veritat. I per això els xics van anar a Pena-Roja a demanar-li a la Mare de Déu de la Font que els ajudés a trobar novia. Per tant aquest any he reviscut un fet molt important de la nostra història. L'obra de teatre de Desideri Lombarte ens ajuda a entendre el motiu i la importància de la nostra Rogativa.

EL NOSTRE POETA I AMIC DESIDERI LOMBARTE

Paco Vives

Durant aquest any de Rogativa s'ha parlat molt de Desideri Lombarte. Alguns preguntaven: Qui és aquest Desideri? Per a mí és el nostre poeta i el nostre amic. Nascut a Pena-Roja l'any 1937 i morí a Barcelona l'any 1989. Tot i que vivia a Barcelona portava a Pena-Roja i a Vallibona al cor. És l'autor de l'obra de teatre que es representa a Pena-Roja el dia de la Rogativa. Mireu com va començar tot:

“Aquí haguere quedat tot de no ser que l'any 1984, TORNEN els de Vallibona!!!”

Així ho conta Desideri Lombarte en la nota preliminar de l'edició de “Pena-Roja i Vallibona, pobles germans” feta per la Diputació General de Aragón.

-. Què és el que haguere quedat així?-

-. El poema: **“La processó de Vallibona”**.

L'any 1983 arriba a les mans de Desideri un llibre titulat: **“Contes del pla i de la montanya”**, de Manuel González Martí, on es conta la història de Vallibona i Pena-Roja no com a

nosaltres ens l'havien contada sinó d'una manera més fantàstica que real. I això anima a Desideri a escriure el poema citat tal com sempre ens ho havien contat a Vallibona i Pena-Roja

L'any 1963 va ser l'últim any que es va fer la Rogativa a peu els dos dies. Després, a causa de la despoblació de Vallibona, la Rogativa no es va perdre, però si que es va perdre l'anar a peu i que durés dos dies. Es llogava un autocar i el mateix dia s'anava i es tornava. L'any 1984 les coses havien canviat. Tan a Pena-Roja com a Vallibona hi havia uns alcaldes relativament joves —José Manuel i Delfín - que volien revifar

la Rogativa. I Ramón Boj, secretari de l'Ajuntament de Pena-Roja li va dir a Desideri :

-.Per què no fas una versió per a teatre del conte de González Martí?

No te la faré – li va contestar- perquè eixa historia no me la crec. Tinc un poema.

Si vols escriuré una representació basada en el poema.

–Fes-ho, li digué

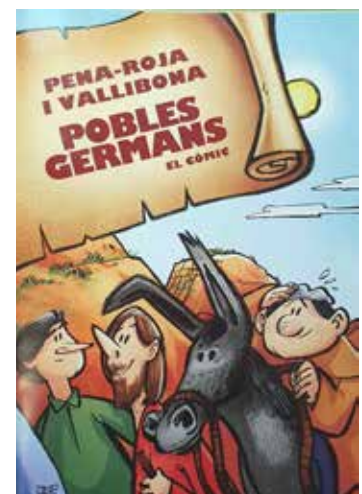
I així és com aquesta obra: **“Pena-Roja i Vallibona, pobles germans”**, sense ser la més important, s'ha convertit en la més coneguda d'entre totes les obres de Desideri, ja que cada set anys a partir de l'any 1984 s'ha representat a Pena-Roja per actors dels dos pobles.

Segurament l'obra més important, al menys a mí m'ho pareix, és la monografia: **“600 anys de toponímia a la vila de Pena-Roja (1987)”**. Desideri utilitza en totes les seues obres , segurament fruit d'aquest estudi , molt elements de la natura i de la literatura popular, recreant-se en els topònims,

En vida de Desideri és publicà el poemari: : **Romanços de racó de foc i poemes de vida i mort.**” Una altra obra significativa de Desideri fou: **“La visita general dels visitadors de Calatrava a la vila de Pena-Roja de l'any 1601”**, escrita l'any 1981, obra que també fou representada a Pena-Roja, recreant la historia del poble, ja que Pena-Roja pertanyia a l'ordre de Calatrava. L'obra té tres actes, corresponent als tres dies de Visita: **L'anunci, la Visita pròpiament dita i el Comiat .**

Altres obres curioses de Desideri són: **“Memòries d'una desmemoriada mula vella”**, **“ A l'ombra de les roques del Masmut”**, **“La bruixa i el frare, dos monòlegs i un diàleg”** i **“Canis lupus infelix (lo pobre llop)”**.

Crec que és una bona cosa donar a conèixer la literatura del nostre territori en la persona de Desideri Lombarte en aquest any de Rogativa. Desgraciadament són poques les obres que podem trobar a les llibreries, ja que la majoria estan exhaurides.

REPORTATGES

UNA ESTACIÓ D'AVAMET A VALLIBONA

Emili Fonollosa

L'estació de meteorologia número 30 de l'Associació Valenciana de Meteorologia (AVAMET) es va instal·lar dissabte 22 de setembre a Vallibona, després que els seus tècnics posaren els equips necessaris perquè funcione les 24 hores del dia, prop del riu i a l'Ajuntament.

L'estació recull les dades meteorològiques i tothom les pot consultar en companyia de les altres estacions a l'adreça <https://www.avamet.org/mxo-mxo.php> i l'espai reservat per a Vallibona: https://www.avamet.org/mxo_i.php?id=c01m127e01. En el primer dia de funcionament, l'estació va registrar una temperatura màxima de 29,3 graus, temperatura per damunt del que és habitual en les acaballes de l'estiu.

Aquesta és la informació que AVAMET ha posat al respecte al seu facebook (les fotos de la instal·lació també ens les han

facilitades AVAMET):

L'estació pròpia n°30 d'AVAMET ja és una realitat! Es tracta de #Vallibona, a la comarca dels #Ports (#Castelló), gràcies a la inestimable col.laboració de l'Ajuntament de Vallibona.

Vallibona és un poble que pensem que serà molt singular meteorològicament parlant. Es troba situat al fons de la vall del riu #Cervol i al sud del Parc Natural de la #Tinença de Benifassà, a una altitud de 644 msnm (metres sobre el nivell del mar). Es troba envoltat en totes les direccions per muntanyes de més de 1100msnm excepte cap a l'est. Esta peculiar orografia sembla que el converteix en un dels pobles menys ventosos del nord de Castelló i en un dels més plujosos, on els temporals de llevant i xaloc deixen grans xifres de precipitació i les fortes tronades són freqüents. A més, es troba situat a un lloc on les inversions tèrmiques donen com a resultat mínimes molt baixes i, per tant, elevades amplituds tèrmiques. Hui diumenge, de fet, Vallibona ja ha marcat la 4ª mínima més baixa de tota la xarxa d'estacions amb només 12,8°C.

Comptar amb esta estació també serà molt important per a poder anticipar-se a les possibles crescudes del riu Cervol que puguen afectar als pobles del Baix Maestrat. A més a més, hem instal·lat una webcam per a poder vore en temps

real imatges de Vallibona.

- Dades de Vallibona:

https://www.avamet.org/mxo_i.php?id=c01m127e01

- MXO AVAMET:

<https://www.avamet.org/mxo-mxo.php>

Les dades del temps que es donaven de Vallibona oficialment no corresponien a la de la pròpia localitat, sinó que són les que es recullen al Tossal Gros, el cim del qual està molt per damunt de l'altitud del poble i les registrades prop de l'ermita de S.Domingo, molt allunyada del casc urbà. Tanmateix, ara ja comptem amb l'estació d'AVAMET per saber les dades al mateix poble. A l' interior nord de Castelló AVAMET té nombrosos associats que faciliten les dades en cada punt on resideixen, però la de Vallibona és una de les primeres estacions pròpies que en aquesta zona instal·la aquesta associació (en té a Coratxà i Portell).

EL CANGREJO VUELVE A LOS RÍOS

Emili Fonollosa

El cangrejo autóctono vuelve a poblar los ríos del norte de la provincia castellanense gracias a las campañas de repoblación que se han ido realizando durante los

últimos años, después de estar en vías de extinción a causa de la gran mortalidad producida por una riada hace diez años y los dañinos efectos producido por el cangrejo americano detectado en algunos lugares.

Así lo destacaba a Antoni Pradillo, técnico del Centro de Conservación de Especies Dulceacuícolas de la Comunidad Valenciana, durante la suelta de 500 ejemplares realizada este mes de agosto en el río Cervol, a la altura de Vallibona. Hace cinco años, el Cervol sufrió una gran avenida que arrastró y mató a la gran parte de toda la fauna que en ese momento había. Si no se hiciera este tipo de repoblación, ante futuras avenidas por fuertes lluvias, la especie podría acabar desapareciendo en estos ríos de poco caudal. En esta zona del norte de la provincia no se ha detectado la presencia del cangrejo americano que se diferencia del autóctono por las rayas que tiene en el encefalotórax (la cabeza) (los autóctonos las tiene separadas). El americano es portador de un hongo, afanomicosis, que contagia al autóctono y le provoca la muerte, "en quince días, desaparecen todos los de un río entero, porque los americanos se reproducen con gran celeridad, en dos o tres meses, se superpueblan rápidamente, se lo comen todo, incluido pequeños invertebrados". La mala práctica de lanzar cangrejos americanos, por desconocer los efectos destructivos que provocan, ha hecho que haya poco lugares exentos de ellos, solo quedan en pequeños ríos.

Hace 10 ó 12 años solamente había media docena de poblaciones de cangrejo autóctono en toda la Comunidad Valenciana y en estos momentos hay 56, como también destacaba Pradillo. En el norte de la provincia castellonense, las hay en Fredes, Morella, Coratxà, Vallibona.., todo fruto de sueltas como la referida. La mayoría de las sueltas no se hacen con participación popular, pero en alguna ocasión se invita a vecinos y visitantes a que participen.

Familias enteras, incluida la del alcalde vallibonense, participaron el pasado verano en el acto público de suelta en el Cervol, actividad organizada por el Parc Natural de la Tinença de Benifassà, que se completó con una charla y reparto de pósters del proyecto de reintroducción en esta comarca del quebrantahuesos. Los más pequeños disfrutaron especialmente cuando vaciaban en las charcas del río el vaso en el que el técnico les había introducido uno de los cangrejos. La suelta se hizo en varias zonas del río, como la Font Fresca y La Codina.

Pradillo recordaba que como es fauna amenazada, está totalmente prohibido cazarlos, aunque cuando había abundante población era habitual hacerlo ya que son comestibles.

FESTA DE LA PASTORA

Este pasado 13 de julio, la asociación Amics de Florencio Pla Meseguer organizó la quinta Fiesta de la Pastora en Vallibona en la ermita de Santo Domingo. Las citas, que se llevaron a cabo durante todo el día comenzaron con la proyección del capítulo de la serie documental Valentés, dedicado al personaje. Fue seguida de un debate entre la productora y el guionista de la producción, en el que hablaron sobre la rigurosidad de su trabajo. Al mediodía se leyó un fragmento de la obra Cor de xiquet, de Laura Sanchís. La celebración finalizó con una comida de hermandad en el albergue.

JORNADES DE MEMÒRIA HISTÒRICA

Emili Fonollosa

L'Associació Amics de Florencio Pla Meseguer "La Pastora" i La Pastora Cooperativa celebraren el 3 i 4 de novembre unes jornades de Memòria històrica a l'alberg de l'ermita de Santo Domingo, a Vallibona.

Durant dos dies, els participants van poder endinsar-se en els fets històrics de la comarca i de la província amb Raül González historiador i escriptor de «Tragèdies Silenciades» i «Maquis i Masovers, entre la resistència, la supervivència i el terror». El primer dia González va participar presentant el seu nou llibre. El Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló oferí la xerrada 'Mapa de fosses de la guerra civil i el franquisme de la Província de Castelló' i es presentà l'exposició 'Víctimes de la repressió'.

El dia 3, a més, es comptà amb la participació de La Ravalera Teatre amb la seua obra 'Instruccions per a no tenir por si ve La Pastora', un espectacle fet amb molt d'afecte amb la gent de Vallibona i després de ser estrenat en les jornades de teatre a València "El Cabanil Íntim" i de rodar per alguns pobles més.

Per al dia 4 es va fer una ruta per aprofundir pels voltants de Sant Domingo, intentant mostrar amb totes les perspectives possibles la vivència als masos, la connexió amb la natura, les relacions socials i la importància d'un estil de vida arrabassat.

LA POBLA

A la Sala Polivalent "La Societat" de la Poble de Benifassà se celebraren dissabte 6 d'abril les V Jornades Intercomarcals d'Investigadors de la Guerra Civil Espanyola. Entre altres te-

mes, es va parlar de la Pastora/Florencio/Tresot/Durruti, de vallibona i dels fets del mas del cabanil.

LA "TINENÇA DE LES RUTES SENDERISTES"

Emili Fonollosa

La Tinença de Benifassà, al nord de la província castellonense, ofereix als seus visitants paisatges plens de vegetació i agrestes muntanyes, amb la possibilitat de veure fauna salvatge com cabres hispànica i voltors.

Amb aquests ingredients, les rutes senderistes es converteixen en un dels seus majors atractius per la qual cosa són ara un referent per als nombrosos visitants d'aquesta zona. Els caps de setmana, sobretot aquells que es perllonguen per coincidir amb una festa, els senderistes es multipliquen per aquestes terres. Si el mal temps no ho impedeix, els senders que creuen aquestes terres es poblen de caminants, que gaudeixen veient i fotografiant aquests paisatges, alhora que fan un sa exercici com és caminar.

En els últims anys, tant ajuntaments com Diputació, mitjançant fons propis o europeus, així com la Mancomunitat de la Taula del Sénia s'han preocupat per millorar les condicions d'aquests senders. Així, a més de marcar per on discorre el recorregut, s'han acurat a instal·lar al llarg del seu recorregut rètol pirogravats que reflecteixen les "bondats" de la naturalesa a la Tinença de Benifassà.

Un bon exemple d'aquestes rutes el trobem a la sendera local de Vallibona anomenada "Ruta botànica", que està en diverses

variants (tres en total), per als qui vulguen acabar prompte o no tenen condicions físiques per a llargs recorreguts i una altra, que es s'estén per un més ampli territori.

Durant els últims anys Vallibona ha recuperat un bon nombre d'antics camins que abans unien masos, corrals, fonts i que ara també poden ser utilitzats per senderistes i excursionistes.

El visitant pot gaudir dels valors naturals, patrimonials

i etnològics que alberguen aquestes terres passejant tranquil·lament per aquets senders. El sender de gran recorregut GR 7 travessa tot el terme i té final d'etapa a Vallibona.

Dins del terme vallibonenc es troben el GR 7 amb el nou sender de gran recorregut GR 331 (camí de conquesta). El GR 331 s'ha creat recentment i uneix tots els pobles de la comarca de Els Ports.

Des de Vallibona i Pena Roja també es vol potenciar el camí de la Rogativa, netejant i senyalitzant tot el seu recorregut, segons ha informat l'alcalde vallibonenc Juanjo Palomo.

Aquest camí de gran valor històric i que travessa paisatges excepcionals, es recorregut en rogativa pels vallibonencs

cada 7 anys. Es vol que aquest camí també pugui ser utilitzat per senderistes durant tot el any.

"Recuperar aquests antics camins que recorren els nostres termes és també recuperar una part important del nostre patrimoni i ens permet crear recursos turístics que generen oportunitats al nostre poble" com ha dit Palomo.

EL “ASALTO” DE LAS CABRAS HISPÁNICAS

Emili Fonollosa

Contemplar una cabra hispánica por los montes de la Tinença de Benifassà es un espectáculo que la naturaleza regala a los visitantes de estas agrestes tierras, pero no está ya resultando tan gratificante para los vecinos de la zona, porque en ya con frecuencia que algunos ejemplares entran incluso en los cascos urbanos de las poblaciones produciendo daños.

“Nos preocupa la situación porque se están apoderando del territorio, sin ningún miedo, sin ninguna vergüenza” apunta Salvador Oliver, un vecino vallibonense que las sufre con frecuencia en su propia vivienda. “Para las cabras, nuestra casa ya es como la suya, pasan muchas horas en nuestro huerto y la verdad es que nos causan daños, les gustan las flores, se comen los rosales que tenemos, pero sobre todo el daño nos lo causan en la cubierta de casa ya que acostumbran a subirse y rompen las tejas, llegan incluso a correr por encima de ellas”. Como están calientes las tejas, por la noche incluso llegan a acostarse en las cubiertas, “si están tranquilas bien, pero si entre ellas se pelean, comienzan a correr, no dejan dormir, rompen tejas...”.

Algunos vecinos, en más de una ocasión, ha tenido que levantarse por la noche para espantarlas ya que no les dejaban dormir por el ruido que hacían con su trote por las calles y el choque de cornamentas.

“Han perdido el miedo, por la noche van por las calles, como

podemos comprobar viendo los excrementos que dejan por ejemplo en el puente del barranco de la Gatellera, donde acostumbran a estar muchas veces por las noches” añadía Oliver.

Otro vecino vallibonense, José Manuel Serret ha logrado fotografiar en varias ocasiones a cabras “paseando” por las calles y es que, según asegura, “de cada siete días que tiene la semana, en cinco entra alguna cabra por el pueblo”.

Un viernes del agosto de 2018, cuando Silvia Meseguer regresaba a su casa de Vallibona por la noche, se llevó un terrible susto cuando se encontró por la calle con un enorme macho. “Bajaba sola, en el silencio de la noche. Llegué frente a mi casa y de reojo vi una sombra, me giré y allí estaba una sombra con una cornamenta enorme. El corazón me dio un salto, cabra y yo nos quedamos paradas un instante y le dije “¿tú dónde vas?” “Como un suspiro desapareció sin hacer ningún ruido no sé si se fue hacia la carretera o hacia el río,

después miré pensando que no había hecho foto pero ya no la veía. Quizás si alguien hubiese estado paseando por la carretera, se la hubiera encontrado de frente” añadía.

El cambio de hábitos y comportamientos de las cabras hispánicas que existe en estos momentos en la Tinença de Benifassà explicaría, según decía un agente forestal, que sean frecuentes sus aproximaciones a los cascos urbanos de las localidades, buscando alimento. Estas aproximaciones a los municipios añaden un peligro para los vehículos que transitan por las carreteras, ya que las cruzan con frecuencia, con el consiguiente riesgo de colisión con algún ejemplar.

MARI CARMEN SEGURA, INSIGNIA DE ORO DE LA ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE TÉCNICOS CERÁMICOS

Emili Fonollosa

La descendiente de Vallibona Mari Carmen Segura (hija de Juan Ramon Segura y Carmen Mestre, habitual colaboradora de L'Esquirollet de Vallibona) Mari Carmen Segura Mestre recibió la insignia de oro de la Asociación Española de Técnicos Cerámicos (ATC).

Mari Carmen desde hace tres lustros, ocupa la dirección técnica de la firma Vernís. El acto de entrega de la insignia fue el broche de oro a la cena anual de la asociación, a la que asistieron unas 250 personas.

Mari Carmen Segura, como informaba el diario LEVANTE DE CASTELLÓN, es licenciada en Ciencias Químicas por la Universidad de Valencia y su relación con Vernís se inició hace 30 años. En su historial profesional destaca, además de ser coautora de una patente de invención, que participó en los proyectos de Vernís ganadores de los Alfa de Oro de los años 2006, 2013 y 2016.

El Alfa de Oro 2006 lo logró por crear un producto antideslizante. Fue puesto en la plaza del mercado del pescado, en Castellón, al lado del Ayuntamiento. Para comprobar su efectividad, lanzaron cubos de agua jabonosa y varias funcionarias del Ayuntamiento con calzado de tacones pasaron sin sufrir ningún resbalón. El Alfa de Oro 2013 fue por un azulejo de oro; este tipo de azulejo se está utilizando en Rusia y diferentes países del continente africano. Finalmente, el Alfa de Oro 2016 fue por crear azulejos que dan luz; sirven para discotecas, cines y lugares con gran acumulación de gente; en caso de sufrir un apagón eléctrico, el pavimento hecho con estos azulejos proporciona luz.

Segura, además, es tutora de empresa en los convenios de cooperación educativa con la Universidad Jaime I para estudiantes de Químicas e Ingenierías Químicas, miembro de la comisión técnica de la patronal Anffec durante los últimos 15 años, y miembro permanente de la comisión técnica del Frit Consortium desde su creación.

NUESTRO PREGONERO JOSÉ MARÍA MESEGUER

Emili Fonollosa

No hace nada tener buena cobertura de internet que permita acceder a redes sociales, aplicaciones móviles promovidas desde el ayuntamiento u organismos públicos si uno quiere saber el día a día de lo que pasa en Vallibona. Allí sigue vigente la figura del pregonero, que provisto con un clásico trompetín, gorra y blusa, pasea por las calles anunciando cada novedad.

José María Meseguer Ulldemolins, de 76 años, conocido con el sobrenombre de "Barranc", lleva cerca de 26 años pregonando por las empinadas calles vallibonenses. El sonido de los bandos desde la megafonía del Ayuntamiento rebotaba en las montañas que rodean el municipio generando un eco que no permitía oírlos con claridad. Así el que era alcalde hace dos décadas y media Wenceslao Fonollosa, le dio una blusa, un vecino le facilitó la trompeta y él se buscó una gorra y comenzó a pregonar. "Y desde entonces sigo en auge" dice recordando que empezó cobrando "diez duros" por cada pregón (50 pesetas) y ahora "su tarifa" es de 5 euros. Las nuevas tecnologías no han podido con él y es que en Vallibona no se pueden disfrutar plenamente, dada su complicada orografía que impide buena cobertura telefónica y de internet. Además, "eso del facebook yo no lo entiendo, no tengo móvil, ¿para qué lo quiero, para tener más gastos?, yo en casa tengo dos inalámbricos y un hijo, con esto me sobra" dice José María.

Se ve incapaz de calcular cuántos pregones habrá dicho y es que no los tiene guardados porque no los escribe. "Los grabo en mi cabeza y según en qué calle o plaza, los voy cambiando algo, ahora bien, hay muchos que siempre los acabo igual: "de tot un poc i avant". Los que son encargados por el Ayuntamiento tiene dos toques iniciales de trompeta y empiezan siempre así:

"per ordre del señor alcalde, es fa saber..." Cuando llega a Vallibona un vendedor ocasional, en seguida acude a él para que anuncie su presencia. Estos pregones "comerciales" y el resto tienen un solo toque inicial y otro final. "Cuando la gente oye la trompeta, sale en seguida al balcón a enterarse de las novedades".

No hay vecino ni visitante que no conozca a José María; es toda una institución en este municipio que en invierno tiene medio centenar escaso de habitantes pero en agosto llega

al millar. Emplea una media hora en recorrer pregonando toda la población, hace una larga quincena de paradas. En invierno, tiene "poco trabajo" por la poca actividad que registra el pueblo; en verano está muy activo, ayuntamiento, comerciantes, asociaciones, comisión de fiestas...confían en él para difundir sus iniciativas.

La figura del pregonero tiene tanta relevancia en Vallibona que José María fue nombrado años atrás "Esquiroler", distinción anual que otorga nuestra asociación cultural "Amics de Vallibona" y la entrada del ayuntamiento está presidida por un muñeco dedicado a él, perteneciente al museo de oficios antiguos.

Aunque no le faltan ganas de continuar, reconoce que "me hago viejo y mi ilusión es que cuando yo lo deje, alguien me releve, pero debe ser alguien "del terreno", que conozca bien estas tierras".

"RÉCORD" DE PLENOS DE INVESTIDURA

Javier Ortí

El sábado 15 de junio se constituyeron los 135 ayuntamientos de la provincia, como cada cuatro años. Para que esto sea posible, y se certifique que todo cumple con la normativa, es imprescindible la figura del secretario municipal. Entre los que cumplieron esta labor, un matrimonio se lleva la palma con creces. Son Vanesa González y Joaquín Bugar, a los que les une la profesión.

Integrantes de la oficina de asistencia de la Diputación, prestan servicio a pueblos pequeños que no tienen capacidad para tener su propio funcionario. En el gran día de las investiduras, su jornada de trabajo se alargó a lo largo y ancho de la comarca de Els Ports con la constitución de 10 consistorios. Empezaron a las 9.00 horas en Vallibona, y terminaron pasadas las 19.00 horas, en Ares. Entre tanto, estuvieron en Portell, Castellfort, Olocau del Rey, Herbers, Castell de Cabres, Sorita, Palanques y Villoses. Más de 100 kilómetros que recorrieron juntos viajando. «Para poder llegar a todos, los repartimos entre la mañana y la tarde», contaron. Además, entre las sesiones dejan tiempo de margen para poder llegar, por si hay retrasos o algún contratiempo. «Este año fueron más largos. En muchos pueblos la concurrencia fue mucho mayor. La entrada de nuevos ediles, algunos muy jóvenes, favoreció la asistencia», según detallaron.

También fue un maratón de sentimientos. La despedida de los munícipes salientes, junto con los emotivos discursos de agradecimiento, hicieron que en algunas sesiones no faltasen lágrimas, relató González. Como en Sorita, donde despidieron a Manuel Milián como alcalde, tras cuatro décadas al frente del consistorio.

Para formar cada ayuntamiento deben cumplimentar documentación diversa. Tal y como explica González, antes del inicio del pleno, tienen que realizar distintas labores, como comprobar que esté el expediente administrativo con las credenciales de los diferentes concejales. Tras una intensa jornada de trabajo y con la satisfacción del deber cumplido, Vanesa y Joaquín regresaron a su casa con una decena de consistorios renovados, en los que ejercieron un rol fundamental. Para que luego les digan que los funcionarios suelen trabajar poco.

NOTICIES DIVERSES

1,1 MILLONES INVERTIDOS POR DIPUTACIÓN PARA LA CV-111

Emili Fonollosa

El entonces presidente de la Diputación Provincial Javier Moliner inauguró el pasado verano en el punto kilométrico 1,7 las obras de mejora realizada en la CV-111, la carretera de acceso a Vallibona desde la N-232, en las que la corporación provincial ha invertido 1,1 millones de euros (300.000 más sobre lo previsto al mejorarse el proyecto inicial).

Las obras comenzaron el anterior otoño y se acabaron en el agosto de 2018 con la instalación de biondas. Moliner estuvo acompañado del vicepresidente de la Diputación Andrés Martínez, el diputado Santiago Pérez y el alcalde de Vallibona Juan José Palomo. Moliner recordó cómo la mejora de la carretera había sido la primera reivindicación que en su día y años atrás le hizo Palomo. También destacó que esta reforma integral ha sido preferible a hacer una ampliación como la del actual último tramo, pues se hubiera tenido que parcelar en un largo periodo de tiempo.

El propio responsable de las obras las calificó como "obras artesanales porque otra cosa no se podía hacer, por las limitaciones presupuestarias y medioambientales, decidimos emprenderla porque si no, en 20 años no la tendríamos solucionada", El técnico apostaba para que tras estas mejoras, Medio Ambiente proceda a limpiar las partes laterales de la carretera, retirando vegetación. También destacaba la dificultad de las obras realizadas, por ejemplo, los camiones debían circular marcha atrás hasta durante media hora por no poder girar.

Esta inversión en la carretera de Vallibona se ha producido después de muchos años de reivindicaciones desde Vallibona ya que se trata de un vial de una gran estrechez, con numerosas curvas y que cada invierno se ve perjudicado por la acción de las máquinas quitanieves.

Las obras han afectado a 9,3 de los 16 kilómetros de su trazado, es decir, los que estaban en peor estado y no habían sido renovados. Se intervino en algunas cunetas para cubrir las de hormigón de manera que prácticamente todo el tramo afectado tiene ahora unos 5 metros de anchura de rodadura en su mayor parte. Se han añadido al presupuesto inicial 300.000 euros para colocar dos kilómetros de biondas y hormigonar mayor número de cunetas y además se ha reasfaltado también la entrada a la población.

Moliner comentó que "esta inversión ha servido para

condicionar nueve de los 16 kilómetros de su trazado, que estaban en muy mal estado y debían ser acondicionados". "Los vecinos de Vallibona se merecían este esfuerzo por parte del Gobierno Provincial para garantizar sus oportunidades de futuro en sectores como el turístico o, especialmente, el agroalimentario, algo fundamental para seguir construyendo territorio, para seguir construyendo sociedad y para seguir construyendo provincia".

La actuación acometida por la Diputación de Castellón ha consistido en el refuerzo del firme, ensanchamiento de las curvas y mejora de la seguridad vial de la CV-111 de acceso a Vallibona desde la N-232. Se ha actuado sobre 9.270 metros de los 16 kilómetros que comprende este tramo, con, entre otras medidas, la mejora del firme y ampliación del ancho de las cunetas hasta los 5 metros en los tramos más estrechos. La inversión de la Diputación de Castellón encaja de lleno en su estrategia de Repoblem para combatir la despoblación en el mundo rural, y ha sido de 1.100.849 euros en un municipio de menos de 80 habitantes.

El alcalde de Vallibona ha valorado esta inversión recordando los muchos años que los vallibonenses llevaban reclamando una actuación importante y que no se limitara a tapar baches como había ido ocurriendo hasta la fecha.

Cabe recordar que a finales de la década de los 90, el entonces presidente de la Diputación Provincial Carlos Fabra adquirió el compromiso de destinar cada año una cantidad para ir mejorando la carretera progresivamente. Sin embargo desde entonces, la única mejora realizada fue en el 2004 cuando se ampliaron 500 metros; desde entonces apenas se habían hecho obras de mejora en este que es el único vial de acceso que existe a la población (dado que la carretera de Rossell está considerada como un camino).

El acto inaugural de estas reformas fue como una antesala de las fiestas mayores de Vallibona, que comenzaron esa misma tarde con la presentación y entrega de la revista anual que edita la asociación cultural "Amics de Vallibona", la actuación de la charanga New Soroll y la inauguración del abeurador.

JUAN JOSÉ PALOMO, 4 LEGISLATURAS CON MAYORÍA ABSOLUTA

Emili Fonollosa

Juan José Palomo Ferrer, de profesión agente medioambiental con base en El Ballestar y Coratxà, no tiene ningún secreto para ir revalidando mayoría absoluta, legislatura tras

legislatura y ya van 4, además, aumentado el porcentaje de votos a su favor. Conseguir el pasado 26-M, el 93,88% del apoyo del electorado de Vallibona para la candidatura socialista encabezada por él y con Santiago Meseguer y Andrés Pla completando equipo, ha sido a base de “estar todos los días próximo al vecindario, hablar con todos, escuchándolos y haciendo una gestión próxima”. “Que los intereses de Val-

libona estén por encima de cualquier otro interés” es el pilar sobre el que sustenta su labor al frente de la Alcaldía desde el primer día.

En estas últimas elecciones, la otra candidatura no obtuvo ni un solo voto, “supongo que se nos valora la gestión que hemos estado haciendo en 12 años” decía al comentar esa mayoría arrolladora que incluso supera los resultados

anteriores. A Palomo le queda batería de sobra para llevar las riendas de Vallibona, “cuando acaba cada legislatura, la continuidad te la replanteas, aunque sigo teniendo ganas e ilusión de seguir”. “Juanjo”, “Santi” y Andrés formaron ya “trío” de gobierno en la anterior legislatura.

Tanto Juanjo como Pla son independientes, siempre lo han sido. “Al no estar militando en el partido, muchas veces tienes más capacidad de tomar tus decisiones sin estar pendiente de las que tome el partido... en más de una ocasión desde el PSPV me han animado a que me afiliara; prefiero seguir como hasta ahora, aunque siempre me ha apoyado el partido y al revés”.

Palomo tiene una estrecha relación con el presidente valenciano Ximo Puig, dada la proximidad geográfica con Morella, aunque “no considero que esto sea un factor importante para continuar como alcalde, lo que te hace seguir con ganas sobre todo es la gente del pueblo”. Vallibona tiene un censo de 73 habitantes, aunque de forma permanente solo residen unas 40 personas.

Para estos próximos cuatro años aspira a que se acabe la restauración de la ermita de Santa Àgueda, así como terminar la adecuación de las dos plantas pendientes de la

antigua cooperativa, ahora convertida en albergue, dándole un determinado uso. También destaca seguir renovando las dotaciones urbanísticas de las calles (alcantarillado y agua potable), lo que permitirá reducir las fugas de agua que se producen. De los últimos cuatro años, valora el inicio de las obras de la referida ermita, la puesta en valor de la cubierta medieval de la iglesia parroquial y la mejora del casco urbano y su entorno, además de la unidad de Respir, el arreglo de la carretera a Querol y el transporte público hasta Morella.

XIMO PUIG PRESIDÓ EN VALLIBONA UNA JORNADA SOBRE EL MUNDO RURAL

El president de la Generalitat y secretario general del PSPV-PSOE, Ximo Puig, dijo en Vallibona que que “somos conscientes de la situación que existe en la Comunitat Valenciana donde en el 85% del territorio sólo vive el 15% de la población” y por ello “es el momento de abrir una etapa de intensificación de la agenda valenciana contra la despoblación”. “Vamos a intensificar lo que ya se ha comenzado a hacer como la Agenda AVANT o el decreto ley que aprobamos hace unas semanas en el que destinábamos 240 millones para los próximos años para luchar contra la despoblación”, ha destacado mientras que ha añadido que “no hablamos sólo de lo que vamos a hacer sino de hechos que ya se han puesto en marcha”.

Así, el líder de los socialistas valencianos explicó durante la jornada ‘Per un món rural viu’ organizada por el PSPV-PSOE en Vallibona, que esta estrategia contra la despoblación se va a dirigir desde la Presidencia de la Generalitat, “pero con una mirada común y transversal, sin demagogias, sabiendo que la realidad no se cambia de un día para el otro y, sobre todo, con medidas concertadas con la gente del territorio”.

“Queremos una oportunidad para el mundo rural y queremos aprovechar que ahora hay un Consell sensible con sus demandas y un Gobierno de España que es mira por un mundo rural vivo”, indicó el dirigente socialista quien remarcó la importancia de “reforzar los servicios públicos básicos y buscar fórmulas para el empleo y la capacidad de crecimiento económico porque es fundamental dar las posibilidades económicas y laborales para que la gente y sobre todo los jóvenes, decidan libremente quedarse en las zonas de interior y el mundo rural”. Por todo ello, sentenció que “la mayor garantía para que el mundo rural continúe vivo es que tras el 28 de abril haya un gobierno socialista en España y en la Comunitat”.

LES FESTES 2018...

per J. Emili Fonollosa

MÉS FOTOS I TAMBÉ VIDEOS A WWW.VALLIBONA.NET

...EN IMATGES

TRANSPORTE REGULAR DE VIAJEROS DE VALLIBONA A MORELLA

Emili Fonollosa

De acuerdo a la prioridad de la Diputación de Castellón de impulsar la igualdad de oportunidades de todos los municipios de la provincia y trabajar para revertir la situación de despoblación que vive buena parte del interior de Castellón a través de su programa #Repoblem, el Gobierno Provincial atiende también este año la petición del Ayuntamiento de Vallibona y sufraga el transporte regular de viajeros con periodicidad semanal para conectar este municipio con Morella durante todo el año.

Desde Diputación decían: "Garantizar el transporte público es fundamental para mantener con vida los pueblos más pequeños de la provincia que tienen en su mayoría una población envejecida que necesita más si cabe este servicio. Trabajamos por ser útiles y no vamos a cesar en nuestro compromiso de ayudar a los pueblos a mantener y mejorar sus oportunidades de futuro.". Hay que tener en cuenta que la localidad de Vallibona, atendiendo a su ubicación geográfica y a la precariedad de sus recursos dotacionales, precisa de la prestación de un servicio de transporte que, con carácter semanal, posibilite el acceso de sus vecinos hasta la localidad de Morella.

LES DIFICULTATS DE L'ACCÉS COMPLIQUEN LA FUTURA DEPURADORA

Emili Fonollosa

Les dificultats per fer un accés en condicions, per haver de discórrer pel llit del riu Cervol, condicionarà la construcció de la depuradora d'aigües residuals de Vallibona, que tindrà capacitat per atendre una població de vora 1.500 persones, quantitat màxima de gent que arriba a haver-hi en els dies centrals d'agost.

La depuradora s'ha de construir vora el riu, on conflueixen les canonades del clavegueram del poble. L'alcalde Juanjo Palomo ha reconegut que s'ha avançat poc en la redacció del projecte perquè encara que la depuradora es farà de segur, perquè està inclosa en el pla de Diputació i Generalitat sobre depuració d'aigües, "està a expenses de què es decidisca la solució que se li dona a l'accés". "L'accés haurà de ser a través del riu -ha dit Palomo- sabent que el riu quan baixi aigua, es farien reparacions quan el riu sobrepassi l'accés, hi ha una solució millor però més cara que és fer una escullera que protegisca el camí d'accés de les avingudes del riu".

La ubicació serà en la zona coneguda com "els horts del Mallol", "no és un espai molt gran però sí suficient". Estarà dimensionada per a 1.500 persones "perquè no es tinga cap problema durant la setmana de festes que és quan més falta fa encara que la resta de l'any no seria necessària ni molt menys tanta capacitat".

MEJORAS EN EL VIAL DE ROSSELL A VALLIBONA

E.F.

El camino rural asfaltado que sirve para comunicar, como si fuera una carretera convencional, las poblaciones de Rossell y Vallibona podrá completar la mejora realizada en varias fases y pendiente de un tramo en pésimas condiciones a

través de dos subvenciones, según ha avanzado el alcalde Juan José Palomo.

Este camino es muy utilizado por los que acuden a Vallibona por lo que la Taula del Sénia fue realizando mejoras en los tramos en peores condiciones pero quedaron 4 kilómetros. Este tramo actualmente tiene un firme muy deteriorado y va desde l'Ullal de la Fou y "El pinet", que es el límite de los términos municipales entre Vallibona y Rossell. Las obras de reasfaltado podrían comenzar en septiembre y acabarse en este mismo año. El camino tiene una longitud de 24,8 km. de los cuales 17,7 km. están dentro del término vallibonenses.

N-232

Por otro lado, Palomo ha valorado las obras que se realizan en la N-232, destacando que Vallibona es la única población en cuanto a accesos afectados. Hasta ahora hay un acceso complicado sobre todo para los vehículos procedentes de Morella, que deben detenerse en mitad de la calzada si vienen vehículos en sentido contrario y el proyecto contempla una rotonda de grandes dimensiones en la misma intersección entre la CV-111 y la N-232.

AIGUA

Els cent vint litres de pluja i alguna dia una mica de pedra recollits globalment durant juliol a Vallibona van permetre que no hi haguera cap problema durant el passat estiu en l'abastiment d'aigua en aquesta població d'Els Ports

PLAÇA DEL LLORER

Plaça del Llorer és el nom que rebrà l'espai nou d'esbarjo i descans que ha creat l'ajuntament de Vallibona, darrere de les escoles. Dissabte 22 de juny se'n va fer la inauguració oficial, tallant la cinta Lucia i Carme. L'alcalde de Vallibona Juanjo Palomo va promoure una enquesta popular en el mateix moment de la inauguració per escollir el nom de la nova placeta.

PAULA POMER

Paula Pomer Segura es una joven deportista de elite de origen vallibonense puesto que sus abuelos Juan Ramón Segura y Carmen Mestre proceden de Vallibona. Paula practica desde los 12 años el hockey con patines línea y ha cosechado con su equipo las Fighters de Villarreal y junto con la selección valenciana de Hockey patín, múltiples

trofeos en esta última temporada, entre ellos, Campeonato de liga autonómica Valenciana Copa Princesa de España de Hockey celebrado en Lugo, Liga Oro de España y Torneo de selecciones autonómicas españolas celebrado en Bilbao. Le deseamos que este año siga el mismo camino en Cataluña con su nuevo equipo de Barcelona.

CINEMA RURAL

L'alberg La Pastora, a l'ermita de S.Domingo de Vallibona, va acollir amb molt d'èxit el cap de setmana del 5 al 7 de juliol passat la mostra de cinema rural "Al nostre ritme". Durant tres dies se succeí una completa i variada programació d'activitats. Foto cedida per l'organització.

HOMENATGE PÒSTUM

Un grup de trenta persones va pujar a peu fins al cim del Turmell des de Vallibona el 15 de setembre per tenir un record pòstum cap a dues persones molt estimades en aquesta població i Vinaròs, que recentment ens van deixar de forma sobtada i en un estret marge de temps, l'un per malaltia sobtada i l'altre, atropellat: Emilio Arnau i el seu cunyat Javier Lázaro. L'expedició va sortir des de la zona de les "antenes

de Santa Àgueda". En arribar al Turmell es van plantar dos arbres en record d'Emilio i Javier i també es col·locà una placa amb el seu nom, sent uns moments molt emocionants. Després, tots van tornar a Vallibona.

RECREANT ELS ORÍGENS

Diversos carrers de Vallibona es van convertir el dissabte 10 de novembre en un plató de rodatge, per tal de gravar recreacions històriques dels orígens de la comarca d'Els Ports.

Aquesta inusual activitat va estar organitzada per la Mancomunitat Comarcal Els Ports dins del Pla de Competitivitat Turística. Una dotzena de veïns de la població es van oferir a col·laborar, vestint-se d'època i participant com a improvisats actors, mentre la resta de veïns seguien el rodatge molt encuriosits. Aquesta recreació és un recurs turístic de la Mancomunitat posat en marxa per explicar la història medieval dels pobles dels Ports, que servirà per complementar el

nou sender GR 331 "Camí de conquesta". Les recreacions històriques que completen la informació que s'ofereix sobre el passat de la comarca es pot visualitzar mitjançant codis QR.

JORNADES EUROPEES

Les Jornades Europees de Patrimoni, organitzades per la Mancomunitat de la Taula del Sénia, van dedicar dissabte 3 de novembre un dia complet a Vallibona. Es va fer una especial aturada a l'ermita medieval de Santa Àgueda, exemplar únic del Romànic de reconquesta valenciana i que està en procés de restauració. També es van visitar altres indrets d'interès de Vallibona i el seu extens terme municipal.

HOMENATGE A ALCALDES

Es va celebrar a Forcall un acte organitzat per l'Executiva Provincial del PSPV-PSOE, en el qual sota el títol de 'SEMPRE ALCALDE, SEMPRE ALCALDESSA' es va rendir homenatge a 70 alcaldes i alcaldesses socialistes de la democràcia a la comarca dels Ports – Maestrat, que van exercir el càrrec entre 1979 i 2014. També es va tenir record pòstum per als que ja no estan entre nosaltres, com el qui va ser alcalde

de Vallibona, Wenceslao Fonollosa. La seua filla Imma em va rebre el reconeixement. L'esdeveniment va estar presidit pel president de la Generalitat i secretari general del PSPV-PSOE, Ximo Puig, i pel secretari general provincial, Ernest Blanch.

PHOTOLARI

La magnífica web Photolari, que habla de fotografía, vídeo, imagen y tecnología, ha editado un excelente vídeo donde sus dos protagonistas Álvaro Méndez e Iker Morán recorren algunas de las poblaciones de Els Ports:

<https://www.youtube.com/watch?v=G246axwp4oE>

Morella, Vallibona, Todolella, Forcall, Olocau... son poblaciones por las que atraviesan en un solo día tomando numerosas fotografías, mientras que al día siguiente siguen la ruta por Cincorres y otras localidades. En esta web hay sitio para viajes, fotografía móvil, accesorios, libros, consejos para hacer mejores fotos, etc. <https://www.photolari.com/>

LA ERMITA DE S. ÀGUEDA RECUPERARÁ LA APARIENCIA MEDIEVAL

Emili Fonollosa

Una de los escasos ejemplos de Románico de Reconquista en tierras valencianas, la ermita de Santa Àgueda, situada en el término municipal de Vallibona, pero próxima al de Morella, recuperará toda su apariencia medieval dejando al descubierto sus paredes originales, en una segunda fase de obras, después de que se concluyan la primera en la que han aportado presupuesto tanto Generalitat Valenciana como la Diputación de Castellón.

Las obras concluyeron de momento con la consolidación de la cubierta del edificio anexo, la casa del ermitaño, cuyo deterioro produce filtraciones a la propia ermita. Después, aunque sin fecha concreta porque todavía no hay presupuesto destinado, como ha informado el alcalde Juanjo Palomo y según han decidido los técnicos, se actuará en las paredes interiores retirando todas las capas o revestimientos que se han ido añadiendo a la piedra original románica. Iguales intenciones existen también para las paredes exteriores. Se respetará el pequeño altar existente.

“Al ser según dice la segunda ermita románica valenciana más antigua, lo lógico es que se la deje a vista el material más antiguo, por lo que pediríamos alguna subvención para conseguirlo”.

Hasta la fecha se ha actuado en la cubierta, el pavimento y la puerta de entrada. La labor más compleja ha sido la cubierta porque se ha retirado toda la tierra que rellenaba todo el espacio situado entre la bóveda y las tejas exteriores

provocando una sobrecarga de peso y filtraciones del agua de lluvia y ahora se ha creado una cámara de aire que evita que penetre la humedad en el interior de la ermita. Se han reaprovechado las tejas que buenas condiciones, que eran un sesenta por ciento de todas y las nuevas, son similares, con apariencia de la misma época.

El pavimento estaba muy dañado, se han sustituido los cuadrantes rotos que eran prácticamente la mitad de todos ellos y han sido sustituidos por otros de características similares. Asimismo, se ha colocado una puerta nueva para el ermitorio que ya se había construido hace varios años y estaba pendiente de colocación al no realizarse las obras.

REINTRODUCCIÓN DEL QUEBRANTAHUESOS

La entonces consellera de Agricultura, Medio Ambiente, Cambio Climático y Desarrollo Rural, Elena Cebrián, participó en el acto de liberación de dos crías de quebrantahuesos en Bel, una pedanía de Rossell con el objetivo de reforzar la reintroducción de esta especie en la Tinença de Benifassà. Los pollos, que pesan seis kilos, han sido bautizados por los escolares de la zona como Basi y Boira. En este acto de liberación estuvo presente el alcalde de Vallibona quien nos comentaba que una pareja de quebrantahuesos liberada anteriormente se deja ver con frecuencia por el término vallibonense.

El quebrantahuesos se extinguió en este territorio a finales del siglo XIX. Dentro de la estrategia de la Generalitat Valenciana de recuperar la riqueza biológica perdida en la Comunitat Valenciana, de la puesta en valor de territorios de alto potencial natural y de ofrecer nuevos atractivos y oportunidades en estas zonas, se planteó la reintroducción del quebrantahuesos en La Tinença para volver a contar con una de las especies más emblemáticas de las montañas europeas.

El acto, al que también acudió el secretario autonómico de Medio Ambiente, Francisco Javier Quesada, se incluía

dentro del proyecto “Benvingut de nou, Crebalòs”, resultado del trabajo realizado con las administraciones de Aragón y Cataluña, con el Ministerio de Medio Ambiente y con la Vulture Conservation Foundation, que coordina la reproducción en cautividad de la especie en toda Europa.

INCENDIS

L'alcalde de Rossell Evaristo Martí ens informava a les 9,35 del matí de diumenge 21 de juliol d'un incendi forestal.

Des de les 4,30 del matí deia que n'havia estat pendent. "Ho veia complicat perquè la zona és de pinar i malea. El terreny està molt sec. L'inici ha sigut al costat del camí Rossell-Vallibona".

Martí també ens destacava "Bon treball de bombers, brigades i sobre tot servei aeri. No ha fet vent i això ha sigut favorable".

Els bombers van apagar el passat 15 de juliol un conat d'incendi, segurament provocat per un llamp en una zona de pins del Turmell

QUE NO FALTE LA FESTA!

UN AGOST MOLT VIU

Emili Fonollosa

L'agost 2018 va ser a Vallibona el mes més mogut de l'any i és que, com sempre, la població és multiplicà, entre veïns, descendents del poble que tornen a les seues arrels, amics d'aquests i amants del turisme d'interior i de muntanya.

La primera de les activitats d'un mes farcit d'activitats va venir de la mà d'Amics de Vallibona, que va presentar l'edició

onzena de la revista anual d'història, costums i actualitat del poble, "L'Esquirollet de Vallibona". Abans però es va fer la inauguració de la millora de la carretera CV-111 a càrrec del qui era president de la Diputació de Castelló Javier Moliner.

Després, a la nit, prengué protagonisme quasi absolut la Comissió de Festes 2018 que ens oferí per començar la tradicional inauguració de l'abeurador, amb aigua de València però amb un afegit que agradà molt: l'actuació pels carrers del poble i al propi recinte de festes de la rejuvenida xaranga local New Soroll, amb un combinat de gent jove i veterans de diverses èpoques com de l'antiga El Soroll. També es va tirar una traca anunciant l'inici de festes.

SANTO DOMINGO

El dissabte 4 va ser la romeria a "Santo Domingo", com sempre molt concorreguda. A les set del matí la xaranga de Santa Bàrbara Estrella Band va despertar el poble i uns

quants s'animaren a anar a peu, tot i que la majoria ho va fer en cotxe. La xaranga també va actuar a l'ermita. La missa va ser concelebrada pel bolivià mossèn Gerano Cachaca en la seua primera romeria a l'ermita vallibonenca i mossèn Paco Vives, amb els habituals càntics. Es van repartir els gojos de S.Domingo, com sempre i es va besar la relíquia en acabar. No van faltar després les "joies", amb carreres per a xiques i joves i també ball de corro, de nou amb la xaranga posant la música. L'alberg La Pastora va oferir servei de bar, amb gots personalitzats reutilitzables i també dinar per als qui es volgueren quedar més temps a l'ermita.

PROCLAMACIÓ DE REINES I DAMES

La nit de la proclamació de les reines i dames va ser brillant per la bona organització dels actes per part de la Comissió de Festes 2018. A més, s'afegí una altíssima participació i bon temps (una fresqueta que s'agraïa després d'un xafogós dia, al contrari del que va passar un any enrere). La xaranga i la gent del poble va anar arreplegant cada reina i dama des de les seues cases i totes, amb els seus respectius acompanyants acudiren al recinte festiu, incloent la xaranga Estrella Band.

Va ser proclamada reina major la vinarossenca Paula Segura Guerrero (rellevant una altra veïna de Vinaròs, Olga Calvo) i van rebre la banda de dames majors Ariadna Pitarch Mestre, Núria Vegué Guimerá, Regina Segura Tuneu i Irene Salom Pereda. Abans de les majors, van tenir protagonisme, les xiquetes i els xiquets: la reina infantil Mireia Celma Besé, també de Vinaròs, Naiara Moliner Oliver, Marina Corro Meseguer i Blanca Querol Segura, sent fester major infantil Unai Martí Benet i fester Marc Segura Michau. L'Orquestra Tucan va posar la música a la revetlla que engegaren tot seguit les dames, ballant amb els seus acompanyants.

El primer diumenge de festes es va fer la missa en record del beat Maties Cardona, amb presència de reines i dames. En acabar la missa, els assistents pogueren veure la sostrada medieval restaurada que s'exhibeix a la restaurada Capella de la Comunió. Eixa dia de tarda es va fer el tradicional concurs de dibuix infantil i de nit, sopar per als jubilats, amb assistència de reines i dames i les autoritats municipals. També va haver-hi cinema a la fresca, amb una pel·lícula infantil.

SANTA ÀGUEDA

Dilluns van ser exactament 48 els qui a les 8 i escaig del matí i després de la tradicional "foto de família" al Vall més Amunt, sortien a peu en direcció a l'ermita de Santa Àgueda. Tots els altres participants en la romeria a l'ermita de la patrona vallibonenca, van pujar després amb diferents vehicles. A l'ermita, enguany l'esmorzar va ser copatrocinat per l'ajuntament i Grupo Castejón. Per tal de celebrar la realització de les obres de restauració de l'ermita, durant tants anys reivindicades, es va repartir per a tothom pa amb tomaca i pernil, a més de beguda i no faltà el pastisset, com a postre dolcet. La missa feta per mossèn Paco Vives va ser dins l'ermita, amb total seguretat perquè ara la teulada ja està en condicions, com va voler destacar. En acabar l'alcalde va explicar als participants en la romeria tots els detalls de les obres de restauració fetes en aquest exemple del Romànic de Reconquesta i també quines intencions hi ha ara per continuar amb les millores.

Dilluns de nit, va ser el moment del primer sopar de "pa-i-porta". Va estar ambientat en els anys vint i la Llei Seca. La Comissió 2018 va organitzar un concurs-ball entre tots els qui anaven disfressats, que n'eren uns quants, tan grans com menuts i alguns de la "Comi" també ens van "regalar" un ball.

DIES DE MOLT DE MENJAR

El dimarts es va recuperar la tradicional sardinada patrocinada per Sisco i de nit, es va fer el concurs de truita, mentre que al dia següent va haver-hi concurs de postres (amb doble guanyadora final, Olga i Tonica) i el dijous el concurs de paelles,

sense oblidar la fideuà popular de l'últim dia, preparada per a 300 persones, per Carme i amb Eugenio d'ajudant. Així que es va demostrar que per fer festa no cal passar fam. El concurs de paelles va tenir una magnífica continuació amb la fira d'abril amenitzada pel duo Triband, amb la qual cosa es va omplir de

ball tota la tarda, sota la carpa de festes, mentre fora queia una bona arruixada (39 litres de pluja en poques hores).

Val a dir també que la Comi 2018 organitzà la gimcana infantil seguida de xocolatada i tampoc no faltà en aquestes festes el parc infantil, així que els xiquets van tenir protagonismes fester. Durant aquests dies van continuar els diferents campionats.

La xaranga New Soroll ens regalà una altra actuació, fora de programació, va ser el dia de l'aigua, en acabar la invitació que per a tots ens van oferir les dames i festers a la carpa de festes. Per cert, que per mal oratge es va suspendre la famosa volteta remullada que en un dia així tanta diversió aporta. El dia de l'aigua 2017 tampoc es va celebrar bé ja que aquella vegada feia molta fresca. La pluja sempre fa acte d'aparició en les festes d'agost, recordeu també que la primera vegada que va actuar Pep Gimeno el Botifarra, també va ser passada per aigua.

La nit del segon dissabte de festes, en el decurs de la revetlla final, es va fer el lliurament de trofeus als guanyadors dels diferents campionats, a més de la tradicional xocolatada a les sis del matí.

En aquestes festes no es va poder fer l'anunciat concert d'orgue a càrrec de la nostra gran pianista Anna Serret per avaria de l'instrument.

Bona idea va tenir la Comi 2018 d'organitzar un concurs sobre la camiseta de Vallibona més antiga, el van guanyar Sebastián i Blanca, que en duien de l'any 1985. També se celebrà una gimcana per a adults, a més de festa eivissenca amb el duet Trébol.

A l'abeurador de festes de Vallibona, va haver-hi "tardeo" amb l'actuació musical del conegut cantant de Sevilla afincat a Vinaròs Rafa Galiano. En acabar el seu concert, que va ser molt aplaudit, també va intervenir el vinarossenc Angel Soto.

DESPRÉS DE LES FESTES

Fora de festes, el dilluns 13 a la tarda, es van fer activitats infantils a "La Plaça". El dimarts 14 ben de matí la nostra associació repartí els melons de moro perquè els xiquets fessen el seu fanalet per al rosari de les torxes. En acabar el rosari, Amics de Vallibona va concedir a "Mingueta" el premi al millor balcó engalanat en els carrers de la processó (Manolita "del Garxo" guanyà l'any anterior) i tot seguit, vam repartir una bossa de llepolies a cada xiquet i xiqueta, haguera o no participat en el concurs de fanalets. Després, es va fer una

breu escenificació amb gent del poble, les dames i mossén Paco Vives, dedicada a la rogativa de Pena-roja de Tastavins.

El dia de la Mare de Déu d'Agost, com és tradicional, se celebrà missa major amb ofrena floral a la Mare de Déu de la Font, de Pena-roja de Tastavins, pensant que la romeria al poble turolenc ja s'apropava. També es va lliurar l'Esquirollet de l'any 2018 als masovers vallibonencs més veterans, Enrique Sebastià Vives, del Mas de Punta i Josefa Gisbert Calasanz, del Mas de Prades. Cal recordar que l'any anterior l'Esquirollet va ser per als tres més joves que viuen al poble i que garanteixen la supervivència.

En aqueix agost 2018, concretament el dia 17 es va fer un concert a l'església a càrrec d'Ana Archilés, a la guitarra i Francesco Mannis, flauta, estava organitzat per Sonoré Asociación Musical. Al dia següent, a les antigues escoles es va presentar el llibre de Vicent Royo Pérez "Les arrels històriques de la comarca d'Els Ports", editat per Onada Edicions. Royo és professor de la Universitat Rovira i Virgili, de Tarragona-Reus. La introducció de la presentació la van fer l'alcalde Juanjo Palomo i la filòloga Tere Querol.

Els veïns i amics del carrer Pla van celebrar el dissabte 18 el sopar de germanor que ja és tota una tradició, No va faltar música ni ball. "Juanito de Juana" va fer olleta per a 120 persones i se'n van ajuntar unes 100. "Paco d' Alberta" va posar música a la festa.

L'acostumada excursió del club del jubilat de Vallibona, aquesta vegada va ser a Culla, Vistabella i Sant Joan de Penyalosa. A més, al dia següent, dissabte 25, se celebrà una paella popular per als que este 2018 arribaven als 65 anys: bon menjar, regals, música i alegria per a una celebració que se centrà al pavelló. Eixe mateix dia, a l'Hostal La Carbonera va haver música en directe, amb el conegut grup de música d'arrel, Solk, integrat per gent de les nostres comarques.

A més, una quinzena de persones van participar en la

caminada estiuenca que acostuma a organitzar el Col·lectiu Avinsilona i que passà pels masos Ferré, Costa, Cabesso i Fonollosa, fonts del Juncaret i del Quinto, Capelleta de Dalt i ermita de Sant Domingo. A l'alberg La Pastora de la referida ermita, es va fer el dinar.

Així mateix, organitzat pel Col·lectiu Avinsilona amb la col·laboració de l'Ajuntament de Vallibona 70 persones van fer la caminada de la lluna quasi plena. El recorregut va ser de pujada per la pista de Rossell pel carreró les Moles, passant pel prigonet de Sant Marquet i de baixada per la pista del Grau.

DE PONT EN PONT, DE FESTA EN FESTA

E.Fonollosa

La Comissió de Festes de Vallibona 2019 va aconseguir un gran èxit en els actes del a Vallibona. Com a mostra més clar està el sopar-ball, on participaren 333 persones; la música la va posar el duet de Vinaròs-La Sénia, Sabor. També va haver-hi sopar de sobaquillo, caminada popular, festa infantil, bingo, sorteig d'un pernil, barra amb música ambiental i venda d'originals productes promocionals de les festes i la població. A banda de tot això, a l'Hostal La Carbonera, oferí un concert de jazz Three Cool Cats, trio de València.

La Comi 2019 durant el **pont de la Puríssima** va aconseguir omplir el pavelló poliesportiu amb el dinar popular, preparat per Carmen i el ball posterior amb el duet Triband.

La Comi 2019 va donar de dinar, mitjançant un càtering de Cretas, tres centenars de persones en l'acte més multitudinari de la passada **Pasqua**. Després del dinar va haver "tardeo amb" el duo Calavera Jones i discomòbil amb Ivan Fonollosa. Tot i el mal oratge, també es van organitzar altres actes, com l'elecció de reines, dames i festers de festes i una festa infantil.

La tradicional **romeria a Sant Marquet** va comptar amb participació d'unes 40 persones. S'ha recuperat el camí antic, des del Carrer Pla, passant per l'arrabal del pont, prigonet

i antic camí de Rossell. El capellà de Vallibona Genaro Cachaca va beneir el terme.

Vallibona va muntar un pessebre públic per animar els **nadals**, a partir de tot el que ha aportat Amadeo Salvador de Sant Jordi. El dia de la Constitució un grupet de veïns es van afanyar per deixar-lo tot preparat i poder-lo inaugurar. Estava instal·lat a les antigues escoles (a la vora de l'Ajuntament). Segons ens recorda el nostre lector J.Manuel Serret, l'any 1996 se'n va muntar un molt complet també, a La Carbonera, a càrrec d'Alfonso i Vidal.

Actuacions i presentacions de llibres a La Carbonera.

Sant Antoni omplí de gent el poble.

“HISTÒRIES” DE REINES I DAMES

Emili Fonollosa

Hi ha pobles de les nostres comarques que programen les festes d'estiu amb molta antelació. Un exemple clar és el de Vallibona, a la comarca d'Els Ports on tan prompte acaben les festes a l'agost, ja comencen a “mobilitzar-se” els qui per tal d'evitar que l'any següent no hi haja comissió de festes, estan disposats a posar el seu granet de sorra des del primer moment.

En aquest any passat, tan de pressa va anar la formació de la comissió 2019 que alhora que es formalitzava el grup de gent, també es constituïa ja cort d'honor de dames infantils i major, tot i estar encara les festes a un any vista. Així, en les activitats festives del pont del Pilar, amb les quals la “Comi 2019” va fer la seua “presentació pública”, demostrant un gran potencial de treball, ja es van donar a conèixer les dames i festers, tot i que la porta per incorporar-ne més encara estava oberta.

REINES VINAROSSENQUES

La casualitat va fer que les dues reines de les festes 2019 de Vallibona siguen de Vinaròs, tot i que no és la primera vegada que succeeix això degut a l'estreta vinculació que hi ha entre ambdues poblacions.

Mitjançant el sorteig fet per la Comissió de Festes 2019, després d'un multitudinari dinar de Pasqua que ajuntà 300 persones, es decidí que la reina adulta siga Laura Segura Prades, mentre que la infantil correspondrà ser-ho a Àgueda Peral Resurrección. La cort de dames grans es completarà amb les dames Sara Almodéver, Mamen Mestre, Laura Ferreres, María Oliver i Raquel Benet. Pel que fa a la cort infantil, seran les dames Lola Ferrer, Vero Ferrer, Àgueda Guimerà i Paula Fonollosa.

Quant a festers infantils, també n'hi ha de Vinaròs seran Oriol Jiménez (fester major infantil), Andreu Sancho i Arnau Benet.

Cal destacar que la cort gran de dames està formada per integrants de la comissió de festes 2018 que van decidir així continuar col·laborant perquè les festes no decaïguen.

A més, per primera vegada s'ha escollit una dama de la tercera edat, que serà Carmen Calvet i un fester de la tercera edat, Paco Jiménez, un altre veí vinarossenc.

DAMES INFANTILS, DE VISITA A VALLIBONA

Les dames infantils de les festes de Vinaròs 2018 van decidir anar a passar amb les seues respectives famílies un cap de setmana a Vallibona, reforçant encara més els lligams que hi ha entre dues poblacions.

L'organització de l'estava no va ser difícil, gràcies a les estretes vinculacions familiars amb Vallibona d'una de les dames. Van passar el cap de setmana pernactant a l'alberg municipal Vall del Cervol i van poder disposar gràcies a la col·laboració de l'Ajuntament del pavelló poliesportiu i els graellers per preparar el menjar. No van faltar a cap lloc dels de visita obligada durant l'estiu a Vallibona, com la piscina municipal i el famós toll del pont de Capdevila. Una experiència a repetir, com dames i pares i mares van coincidir a dir en acabar aquest intens cap de setmana.

COL·LABORACIONS

EL FINANÇAMENT DE LA RESTAURACIÓ DE L'ORGUE DE L'ESGLÉSIA DE VALLIBONA

Armand Sariñena

El Sr. Rossend Aymí Escolà rep el 15 de desembre de 2018 la primera Medalla de la Cultura de la ciutat de Vinaròs, per haver participat en la restauració de l'orgue de l'església Arxiprestal de Vinaròs. (1).

Rossend Aymí és compositor, professor de música, orguener, organista i director de la Coral Garcia Julbe.

El Sr. Aymí també ha realitzat la restauració parcial de l'orgue de l'església de Vallibona (un 45% de les seues possibilitats). No va continuar per no haver cobrat ni un cèntim del treball realitzat, ni viatges i altres despeses, malgrat la partida econòmica destinada per aquesta restauració. (2).

En el concert d'inauguració de l'orgue parcialment restaurat de Vallibona el 12 d'octubre de 2013 el Sr. Aymí va ser agraït per diversos participants (3). Ningú es va preocupar dels 15.000 euros adjudicats el 3 de juny de 2010 per aquesta restauració per part de la Fundación Blasco de Alagón.

Fotografia: APARICIO

Un detall:

Vallibona hauria pogut gaudir d'un orgue totalment restaurat per un professional com el Sr. Rossend Aymí. Hagués estat bo per al futur. Que cadascú reflexione.

Estic trist pel Sr. Aymí, estic trist per l'Art, estic trist per Vallibona.

- (1) Crònica de Vinaròs desembre 2018, pàg. 4.
- (2) Diario Las Provincias, jueves 3 de junio de 2010. Fundación Blasco de Alagón. Presidente Paz Olmos, presupuesto del año 581.530 eur. Uno de los proyectos "El órgano de Vallibona".
- (3) Esquirollet n° 7 any 2014, pàg. 3.

EL RETAULE BARROC DE L'ESGLÉSIA DE L'ASSUMPCIÓ DE VALLIBONA

Armand Sariñena

L'antic retaule barroc de l'església de Vallibona va ser destruït el 11 d'agost de 1936 (1), va córrer la mateixa sort que la majoria de retaules de la zona, com a conseqüència de la guerra civil i la política de l'Església a partir de la proclamació de la II república el 14 d'abril de 1931, en el seu recolzament a la causa Nacional el juliol de 1936.

La construcció del retaule se situa en el context del moviment de la contrareforma del Concili Ecumènic de Trento entre els anys 1545 i 1563 amb l'objectiu de contrarestar l'afebliment de l'església Catòlica davant del moviment Luterà i Calvinista. És una voluntat de reunificar l'església Catòlica i de netejar dels escàndols (el papa Alexandre VI i els seus nombrosos fills, Julio II el Terrible, o suprimir la compra de indulgències decidit per Sixt IV (2).

L'estratègia era agafar a contrapeu el rigorisme i l'austeritat dels temples protestants, nus de tota decoració (3).

Així apareix un nou estil l'art Barroc.

Trobem en els retaules columnes salomòniques, capelletes, cornises, etc.

Aquests nous retaules estan carregats d'ornamentació, no només per la voluntat de la classe clerical sinó també per les classes dominants (4).

Es veneren les imatges iconogràfiques, reliquiaries de Sants, els Sants Patrons, etc.

L'altar està decorat amb flors, fulles de vinya, penjolls de fruites, arcàngel, llenços pintats, etc.

La història del retaule de Vallibona comença en el taller de la família Ebrí a Alcalà de Xivert.

Francisco Ebrí, del qual tenim poca informació, va tenir un fill nascut cap a 1640. El llinatge Ebrí està datat a Alcalà de Xivert des de 1431 (5). És una de les grans famílies que van fer la cultura Renaixentista en el triangle format per Tortosa, Morella i Sant Mateu (6).

Tenim una fotografia que podria ser del retaule de Vallibona però no estem segurs (7). Aquesta fotografia està presa des d'un angle del costat esquerre i representa les tres quartes parts de l'altar.

Aquest retaule és molt semblant a la foto de l'altar major del santuari de Lledó a Castelló de 1674 (8), del mateix tallista (9).

Al centre del retaule trobem la verge Maria amb el nen Jesús coronat a la seva falda; Sant Francesc d'Assís amb el corder al braç, una multitud de caps d'àngels. A l'esquerra un llenç amb les paraules "GIUM PECCATORUM, JUSTICIA".

L'exaltació del culte als Sants als retaules va estar generada per la negació protestant, que no accepta l'evocació d'aquests últims perquè fan ombra a Jesucrist.

El bisbe de Tortosa, Enrique Benavent dona la posició de l'església Catòlica "l'ideal que és Jesucrist és gairebé impossible d'assolir, llavors els Sants i principalment els Sants Patrons ens fan de pont, a nosaltres agafats de la seva mà, ens resulta més fàcil arribar a Jesucrist". (10)

En el taller Ebrí, es va incorporar Bartolomé Muñoz (1613-1687), després de passar per terres valencianes. Era d'origen aragonès nascut a Balomar, prop de Albarracín, el seu pare Bartolomé Muñoz, llaurador i la seva mare Isabel Rigla. Es casa a Alcalà de Xivert amb Vicenta Coloma als voltants de 1633, van tenir diversos fills i en particular a Gabriel Muñoz (1634-1698) del qual parlarem més endavant i a Josefa Muñoz nascuda després de 1640.

Aquests dos tallistes, Francisco Ebrí i Bartolomé Muñoz, junts firmen el contracte el 18 de gener de 1638 de la construcció de l'altar major de l'església de Santa Maria de Castelló (11).

El 17 de juny de 1640 van firmar el contracte del retaule d'Alcalà de Xivert, que va tenir un llarg període en la seva realització de 1640 a 1667. D'aquest retaule es van salvar de la destrucció de 1936 alguns llenços pintats per Urbano Fos.

La família Muñoz es trasllada el 1655 a Morella al tenir treballs en la ciutat i pobles dels voltants. Es casa el mateix any Gabriel Muñoz amb Clara Coloma. Neix un germà de Gabriel, Francisco Juan el 28 de desembre de 1655 i són padrins la parella Gabriel Muñoz i Clara Coloma.

Retaule església parroquial, any 1697

FOTO: Arxiu fotogràfic Pascual de Morella.

A Alcalà de Xivert alguns anys després Pedro Ebrí es casa amb Josefa, germana de Gabriel Muñoz, i en particular tenen una filla entre 1661 i 1665 Madalena Ebrí.

A partir de 1655 els Ebrí pare i fill treballen sols a Alcalà de Xivert. No coneixem la data de defunció del pare Francisco Ebrí. Es desconeix la totalitat de l'obra d'aquesta família de tallistes.

Algunes dates cronològiques dels treballs dels Ebrí:

1667, es finalitza el retaule d'Alcalà de Xivert.

1674-1677, el retaule del Santuari de la Verge de Lledó a Castelló.

1677, traslladen el taller de Catí on es va realitzar el retaule de l'altar major de la Assumpció de l'església parroquial de Catí i altres retaules (8). Aquest treball es prolonga fins l'any 1681 quan realitzen el darrer retaule petit, el de San Josep. A la finalització d'aquests treballs se celebren grans festes a Catí.

El 28 d'agost de 1697 es decideix daurar l'altar major encarregat a Victor Montserrat.

El 26 de juliol de 1677 se signa davant del notari de Forcall Josep Boix la construcció del retaule del convent de Nuestra

Señora del Rosario de San Blas. En el contracte s'indica "dita obra se haja de dar acabada per tot lo mes de setembre del any 1678, posada y plantada en son puesto" (13).

El 27 de gener de 1679 Pedro Ebrí viu a Forcall on té un fill albat amb Josefa Muñoz (14).

El daurador en 1692 és Victor Montserrat, testimoni Gabriel Muñoz escultor de la vila de Morella.

Als voltants de 1681 es comença la construcció del retaule de l'església de Vallibona, on es va traslladar la família Ebrí amb la seva filla Madalena.

Vallibona només disposava de camins de ferradura, per la qual cosa deduïm que el retaule devia d'haver estat construït íntegrament al poble.

En 1683 Pedro Ebrí continua treballant a Vallibona y en 1684 atorga testament a la seva esposa Josefa Muñoz (15).

La darrera notícia de Pedro Ebrí la trobem el 20 de desembre de 1684 a "Alcalà de la part alta", en el casament de la seva filla on fan de testimonis. Es casa Magdalena amb Patricio Llopis Messeguer (1661-?) metge de Vallibona, fill de Domingo i Magdalena. Tenen 3 fills a Vallibona, Francisco Isidoro (1691), Josep Manuel (1698) i Maria Madalena (1700).

La parella Patricio Llopis-Madalena Ebrí van ser testimonis en alguns naixements i casaments fins el 1 de març de 1701, després ja no apareixen més a Vallibona.

En la defunció de Pedro Ebrí en 1685 és el seu cunyat Gabriel Muñoz Coloma qui rebé l'import de les anualitats pendents dels retaules de Catí, Castelló, Forcall i Vallibona (16).

Tornem a trobar a Gabriel Muñoz a Vallibona com a testimoni en la defunció de Teresa Messeguer Mitjavila el 10 de setembre de 1693.

Durant la visita pastoral del bisbe de Tortosa Fra Sever Tomàs Auter el 1693, indica la forma de finançar el daurat del retaule de Vallibona "... per a dorar lo retaule i així mateix que totes les almoines i de lo que se acapta en lo forn que també esta decretat per dit retaule mana dit Ilm. Sr. sos pena de excomunicasio major..." (17).

És l'arxiu parroquial de Vallibona que ens aporta el nom de daurador, Miquel Vilavert Barrones de Bot (Catalunya), casat amb Antonia Llopis Messeguer. Apareix en una acta del 22 de març de 1698 com a testimoni del naixement de José Manuel nét de Pedro Ebrí. El trobem també com a testimoni en altres naixements fins el 12 de novembre de 1703.

En els registres dels casaments des de la creació de del arxiu parroquial figura aquesta particularitat: la parella Vilavert-Llopis fan un casament de regularització el 9 de febrer de 1708, data interposada en els casaments de 1704. Els testimonis son cinc sacerdots de Vallibona, Castell de Cabres i Bot.

El darrer informe sobre aquest període ric de "modernitats", és la primera utilització de "una font baptismal nova" en el naixement de Àgueda Cortiella el 22 d'abril de 1695. Un dels testimonis és Patricio Llopis cirurgià.

El picapedrer Juan Messeguer apareix com a testimoni en un casament el 22 de maig de 1695. Hi ha en aquesta època tres persones amb aquest nom que podrien correspondre al Picapedrer.

No tenim a dia d'avui la documentació notarial del contracte de la construcció d'aquestes obres.

Es necessari entendre que el retaule, la renovació de l'orgue el 1697, la font baptismal, etc, son conseqüència de l'estratègia global decidida en el Concili de Trento.

Aquest article és una recopilació, clarificació i classificació de diferents fonts, que poden servir per un estudi global de les realitzacions del final del segle XVII a Vallibona.

- (1) Llibre de festes de Vallibona 1995, pàg. 19.
- (2) La situació es pacífica després de la guerra dels trenta anys i la pau de Westfàlia de 1648.
- (3) Arran de Mar. L'escala de la incertesa. Alfred Giner Sorolla, any 2005 pàg. 21.
- (4) La família Muñoz. Introdueïdors del retablo salomònic en la província de Castellón. Ester Former Caballero. CEM 98, juliol-desembre 2017.
- (5) CEM 41 i 42 gener-juny 1993 pàg. 111 a 112. Manuel Sanz de Bremond y Frígola.
- (6) CEM 99, gener-juny 2018, pàg. 14.
- (7) Arxiu fotogràfic Pascual de Morella.
- (8) Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Tomo XXV, año 1949, pàgines 88-93 i 94-125. El retablo viejo de la Ermita de Nuestra Señora de Lledó y el escultor Pedro Ebrí per Angel Sanchez Gonzalbo (1894-1987)
- (9) CEM 98 pàg. 18.
- (10) Esquirolet n°9, agost 2016 pàg. 8.
- (11) CEM 98, pàg 10.
- (12) CEM 98, pàg 23 i 24.
- (13) BMC n°5 any 1979-1982, pàg. 61, José Eixarch Frasnó.
- (14) Arxiu Parroquial del Forcall. Aportación a la historia del Forcall 1982. José Eixarch Frasnó. Pàg. 91.
- (15) Testament Pedro Ebrí. BMC n°5 any 1979 -1982 pàg. 11 i CEM 98 any 2017 pàg. 11.
- (16) Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Tomo XXV, año 1949, pàg. 11.
- (17) Art i Arquitectura a l'Església de l'Assumpció de Vallibona, pàg. 58.

HISTORIA DE JUAN RAMÓN SEGURA COMO MÚSICO

Carmen Mestre

El pasado año Jordi Fonollosa escribió en su libro para las fiestas datos muy interesantes sobre la música de Vallibona. Habló de los bureos, me contaba mi suegro que aquí como las masías estaban tan pobladas, los sábados acudía a Santo Domingo toda la juventud, y allí tocaban la guitarra, bailaban y se divertían y a esto le llamaban bureo. También nombró al Maestro Fortea. Fortea estuvo dando conciertos de guitarra por todo el mundo. Al hacerse viejecito se instaló en Castellón en la calle Pelayo pero añoraba sus conciertos y con gran cariño subió a Vallibona por ser el pueblo de su madre. Gratuitamente dio un concierto en el Carrer Pla. Me lo contaron antes de morir viejecitos del pueblo. Fortea murió en la Calle Pelayo, n° 7.

Juan Ramón y yo quisimos conocer donde murió, pero había sido derribada su casa y nadie sabía que allí había vivido tan ilustre guitarrista.

Cuenta Jordi Fonollosa que aproximadamente sobre 1910 se formó la Banda Municipal de Vallibona. pero sobre 1954

dejó de existir. Mi marido Juan Ramón al aprender solfa se juntó con dicha banda. Lo que más recordaba es que al morir el "Roig de l'estanc" que era el padre de "Juanito de l'estanc", tocó la banda en su entierro la pieza "Marcha Fúnebre" de Chopin. Mi marido nacido el año 1935, tendría entonces cuando tocaba con la banda sobre 16 años, recordaba de esta partitura que se emocionó muchísimo al tocarla. Luego crearon su orquesta, "Los chavales", pero de esto no tuvo recuerdos ni buenos ni malos.

A la mili se presentó como músico para el baile. Un día que ensayaba la banda de Jaca le enviaron para tocar con ella. Fue aceptado y en procesiones y actos solemnes tocaba junto con la Banda de Jaca también le hacían tocar diana para despertar a la tropa de soldados. Años más tarde esto lo recordaron tocando en la Charanga el Soroll, con bombardino. Yo lo que más recuerdo era su trompeta en el rosario del pueblo. Eran dos trompetas, la de José Vicente del Peraire y la de Juan Ramón. Sus dos trompetas tan en solfa unidas que parecía que tocaba una, no dos.

El año 2016 ya estaba muy malito y se lo llevó mi hijo a Santo Domingo. Alguien les dijo a la charanga que tenían, que aquel viejecito era músico. Se acercaron a él y le preguntaron: ¿qué quieres que te toquemos? y él contestó: "Amparito Roca", lo rodearon y la mano izquierda apoyada en su cayado al suelo, con su mano derecha les dirigía el compás como un profesor de música dirigía una orquesta. Mis hijos lo grabaron.

Faltó al medio año de esto. La música fue su pasión, hasta el final de su vida. La solfa de la "Marcha Fúnebre" me la cantó en solfa un día antes de fallecer, sentadito en su butaca.

QUAN EM VAIG PERDRE AL MAS DE XURRO. 1989

Jordi Fonollosa (Miki)

De tant en tant recordem amb gent de Vallibona quan em vaig perdre en bicicleta. Hi ha persones que m'han dit que escrigués aquesta història, jo escric dels altres, del patrimoni de Vallibona, cròniques del passat,... però crec que val la pena escriure-la per recordar la mobilització de tot un poble per ajudar una família.

Ja han passat 30 anys!

La idea que jo tenia era anar a Castell de Cabres, però em vaig perdre i de forma casual vaig conèixer "Xurro", Miguel Artola Giner del mas d'Espada (Terme de Morella). Al final va ser una bona experiència i l'oportunitat de conèixer una gran persona!

Era un 16 d'agost de 1989, les festes del poble havien acabat el dia anterior. Al voltant de les 17:20h de la tarda vaig decidir agafar la bicicleta per anar a Castell de Cabres, els amics no tenien ganes de fer res i feia dies que dèiem de fer una excursió a peu a aquest poble i vaig decidir agafar la bicicleta i anar per vore el camí.

Baixo a la cotxera de casa a buscar la bicicleta, amb pantaló curt i samarreta, no portava més que el meu rellotge i la clau de la cotxera a la butxaca. Agafo la pista al camí del Cantal Gros, prop del dipòsit vaig avançar a Amadeo que pujava amb el seu matxo i vaig anar tirant amunt passant pel Grau, el barranc de la Gatellera i amunt! En bicicleta quan el pendent m'ho permetia i a peu quan les costes ho feien impossible. En l'encreuament de camins en compte d'anar pel camí

correcte, cap a la dreta direcció Castell de Cabres, vaig anar cap a l'esquerra direcció Morella, cap al mas d'Arguiles però jo sense saber de l'error. De fet, al cap de un bon rato de fer pista, la fisonomia del paisatge no em sonava i algunes

costes i corbes de la pista no m'eren conegudes. Després d'un bon tros, estava cansat i tenia molta set, vaig poder beure una mica d'aigua calenta que vaig treure de un dipòsit d'uralita en un mas al costat de la pista, en aquell moment no ho sabia però suposo que era el mas d'en Serrà.

Després d'un llarg trajecte vaig veure uns cables de llum i vaig pensar que m'apropava a la civilització, vaig passar per la finca de la Carcellera, ho vaig saber perquè hi havia un rètol que ho deia. Vaig continuar fins arribar a una carretera gran que resulta que era la N-232, jo no tenia ni idea que estava a uns pocs quilometres més amunt de Morella. Vaig veure un home que estava netejant els vidres del cotxe en un abeurador just al costat de la carretera, on vaig aprofitar per veure aigua. Li vaig preguntar com s'anava a Castell de Cabres i em va dir que tenia un bon tros, en veure la bicicleta em va dir vols anar amb això? Sense manies nacional amunt, efectivament al costat de la carretera vaig veure les fites indicant N-232 i el quilometratge. Vaig arribar fins a Torremiró on vaig veure un senyal que indicava 9,5 kms fins a Castell de Cabres.

Era la nit del meu aniversari i volíem fer un sopar per celebrar-ho, aquella nit del 17 d'agost jo feia 18 anys. Quan a les 8 de la vesprada encara no havia acudit per a preparar el sopar tal com havíem quedat, els amics es van estranyar i van anar a casa a buscar-me, van preguntar a ma mare però ella no sabia on estava, va anar a baix a la cotxera i va veure que la bicicleta no estava. Aquest se n'ha anat a Castell de Cabres, van pensar, perquè de fet ho vaig comentar a algun amic.

Ja eren les 8:45!, s'havia fet molt tard però vaig pensar que si amb tanta pujada havia tardat unes 3,5 hores, la baixada seria com a màxim la meitat i vaig decidir, segurament de forma equivocada, tornar pel mateix camí que havia anat, confiat que el coneixia.

Anaven passant les hores i la gent es començava a preocupar, tenien por que m'hagués passat alguna cosa, que hagués caigut de la bicicleta o que m'hagués perdut.

Mon pare a les 9 de la nit ja estava a Castell de Cabres amb la moto a veure si em trobava, va preguntar a la gent del poble si havien vist un xic en una bicicleta, però clar, ningú m'havia vist perquè no hi vaig arribar.

Federico veient la preocupació de ma mare li va dir "tranquil·la que el trobarem", per altra banda Montserrat li explicava que "al costat de la pista hi ha un avenc molt molt fondo..."

Al poble uns van agafar cotxes i van anar cap a la pista de

Rossell, altres cap a la carretera de Morella, sembla que quan ja tot el poble va estar mobilitzat, Amadeo en assabentar-se de la situació va dir: jo l'he vist que tirava pista amunt cap al Grau, efectivament en sortir del poble vaig passar pel seu costat.

Em van explicar que els meus amics i molts xiquets del poble van anar per la pista fins al Gorc cridant a veure si havia caigut pel barranc, més d'un es va emportar una bronca per anar de nit a buscar-me i els van castigar. Mon tio amb la furgoneta entrant pel barranc de la Gatellera per si havia anat per allí... Què bonic! tothom feia el que podia per ajudar.

Era una nit de turmenta elèctrica, els llamps convertien per uns instants la nit en dia. Baixant no vaig tindre més remei que parar-me a descansar uns minuts, estava esgotat.

Com deia, baixant pel mateix lloc que vaig pujar, ja de nit, en la cruïlla de camins vaig anar de forma errada cap a la dreta, camí de Torre en Guaita. Que bé vaig pensar, això fa baixada, però va arribar un punt que la pista es va acabar i vaig veure un riu sec ple de còdols. No ho sabia però vaig fer cap al Cervol, en aquell moment em vaig donar conte que m'havia perdut.

En aquells moments d'esgotament de total desorientació i de no saber com anirien les coses em va vindre un pensament "no se com aniran les coses però segur que demà a aquesta hora ja estic a casa", al final la cosa va anar més ràpid i bé de lo que jo em pensava en aquell moment de debilitat.

Reculo i torna a pujar tot aquell tros tant llarg que havia baixat. Pujant després d'una bona estoma, veig lluny una llumeta i sento uns gossos, vaig anar cap a allà sense massa idea del que trobaria, tot era nou per mi, arribo a un mas i surt un senyor. Com era tard, sobre les 10 de la nit, el primer que se'm va ocórrer dir va ser: "sóc de Vallibona!" el senyor diu: què passa?,

jo: M'he perdut, em podria indicar com anar cap a el poble.

El senyor, conegut com Xurro, em va començar a explicar que tirés pista amunt i que a l'alçada del tallafocs a la dreta, ...etc, etc

Estava tant cansat i desorientat que li vaig dir que em feia por de tornar-me a perdre.

Xurro: Este amotet no té llum?

Jo: No, no en té, és una bicicleta.

Xurro: Pos si vostè vol agarro el Land Rover i el porto un tros a vall fins on no hi ha pèdua.

Li vaig dir que sí, que moltes gràcies.

Xurro: Vaig a avisar ala pares que surto, va dir.

Surt del mas i carreguem la bicicleta, pugem al Land Rover i anem cap a Vallibona, xerrant, jo li explico que m'he desorientat de nit i Xurro em va dir "tranquil que si la vida és llarga ja te'n passaran de coses ja", esta frase no la oblidaré mai.

No vam parar de parlar tot el camí, li explico que vivim a la casa de cal Sord, que mon pare es dedica al tèxtil, etc . Jo estava molt tranquil en aquell moment, ja tornava cap al poble, però no imaginava el moviment que havia començat al poble feia un bon rato. Al cap d'un ratet quan baixàvem per les costes molt abans d'arribar a la Gatellera, veiem allà baix les llums de dos cotxes que pugem pista amunt i en creuar-se ens parem de costat. Veig que baixa Ernesto, mira i diu: està aquí! Em diu que m'estaven buscant, el primer que jo vaig pensar és que era broma, vaig pensar: estos deuen anar a caçar... (en ple Agost), però va continuar explicant i quan em va dir que mon pare estava a Castell de Cabres, ja vaig

començar a ser conscient de la situació.

Em vaig acomiadar de Xurro i li vaig agrair moltíssim que m'hagués ajudat a trobar el camí. Pujava també la furgoneta de German plena d'homes, uns van baixar i vaig pujar jo i bicicleta. Dins els homes van començar a explicar el que passava al poble i la mobilització que hi havia, jo no sé si pel cansament o què, era com si no acabés d'entendre el que passava, jo pensava que no hi havia per tant.

Anem baixant i en arribar al poble, al costat de les solletes ja hi havia gent esperant, quan ho vaig veure amb els meus ulls tota la gent a la costa de la pista i al Vall més amunt aplaudint i cridant "ja l'han trobat!". La emoció em va desbordar. La que he liat! vaig pensar.

Quan vaig baixar de la furgoneta la meva mare, l'avia i la meva germana em van rebre plorant, jo esperava una bronca però no em van dir res.

Margarita em va agafar i va començar a dir-me coses... de Xurro que ja t'hem trobat! estava emocionada, no sé exactament què em va dir però jo també estava emocionat i molt atabalat, la veritat és que el meu objectiu en aquell moment era anar a casa a beure i menjar alguna cosa, estava mort de fam i set.

Agafo la bicicleta i la deixo a la cotxera. Quan entro a casa al menjador encara tenien la taula parada amb els plats a mitges, no havien acabat de sopar, jo vaig agafar lo primer que vaig trobar, un tros de fuet, tenia moltíssima gana!

No recordo exactament a quina hora vaig arribar al poble però jo diria que devien ser al voltant de les 22:30h.

Em van explicar que els homes van agafar les escopetes per tal de poder-se comunicar amb algunes senyal convingudes a tota la gent mobilitzada... van aparèixer armes pertot arreu.

Vaig anar a casa de Sara i Elena on fèiem el sopar i clar ja estava tot preparat, jo pensava rebre alguns retrets però ningú va dir res, lo que havia passat no s'havia fet volent, vam sopar canalons, me'n recordo com si fos ara. Vaig explicar als amics lo que m'havia passat. En acabar de sopar vaig seure al sofà i vaig caure rendit.

Al Garxo a la nit mon pare va convidar a calmant per agrair a la gent tota l'ajuda, jo no estava però suposo que es va fer festa...

Al cap d'uns dies mon pare i jo vam agafar la moto per anar a veure Xurro al seu mas però en arribar no estava, llàstima!, li volíem agrair el que m'ajudés a baixar cap al poble.

Després de molts anys, tants com 24 vaig anar a veure Xurro, era algo que tenia al cap com a cosa pendent. Aquesta vegada amb el Suzuki, acompanyat de Manolo Serret, em vaig assegurar que el viatge no tingués incidències, més segur i ben acompanyat no podia anar. Per sort estava al mas i vam xarrar un bon rato. Li vaig preguntar si se'n recordava de quan em vaig perdre pensant que es recordaria molt bé de mi però la veritat és que va dir que no, "no veus que hi ha hagut tantíssima gent que s'ha perdut en este puesto". Al cap d'un rato de xarrar i explicar-li va recobrar una mica la memòria i va semblar que recordava alguna cosa, "pot ser si que em ve algo a la memòria..."

Un parell més de vegades vaig anar a veure'l i com sempre vam fer unes xerrades ben llargues. Fi.

VALLIBONA EN 8 MM: UNA JOIA DE RECORDS

Jordi Fonollosa

Anys 70.

Vam tornar a Vallibona i vam comprar cases per a passar l'estiu i altres temporades, en un moment de molta decadència en el poble. Hi havia molta emigració, molta gent gran, les cases no s'arreglaven, no es feien festes, tampoc s'anava a Sant Domingo, ...

Per què tenim les imatges.

En aquesta època el meu avi va filmar aquestes imatges de cine en format 8mm ja que tenia afició. Hi ha imatges del poble, familiars però també d'altra gent del poble.

Són de les poques imatges de cine que es conserven d'aquella època.

El treball.

Feia anys que volia fer un treball perquè la gent les veiés.

Em vaig proveir de les eines necessàries i em vaig atrevir a fer el muntatge de les imatges amb música de guitarra de Fortea i Tárrega.

He estructurat el treball en dos capítols, el primer de Sant Domingo, on 6 homes van anar el 4 d'agost de 1976 en romeria, en un moment que s'havia deixat de fer i el segon del poble, Passejant per Vallibona, on es veuen imatges generals, carrers i gent.

Duració de 22 minuts.

La projecció.

Vam fer 4 passes durant la Setmana Santa. La primera del divendres 19 d'abril va ser la de més afluència, les antigues escoles es van omplir.

En el visionat la gent reaccionava i feia comentaris en veure la gent i com estaven el carrers empedrats.

Hi ha la idea de fer algun altre passe a Sant Domingo.

Encara queda molta gent que la vol veure. Més endavant la penjaré al YouTube.

AUGMENT DE SOCIS

AMICS DE VALLIBONA dona la benvinguda i les gràcies als nombrosos nous socis que s'han incorporat a l'associació durant l'últim any que, juntament amb els ja existents, fan possible l'edició d'aquesta revista sense publicitat i gratuïta, la nostra pàgina web www.vallibona.net i les diverses activitats que organitzem.

GENT DEL POBLE

LA ROGATIVA A PENYA-ROJA DE TASTAVINS EN FOTOS

MÉS FOTOS I TAMBÉ VIDEOS A WWW.VALLIBONA.NET

